

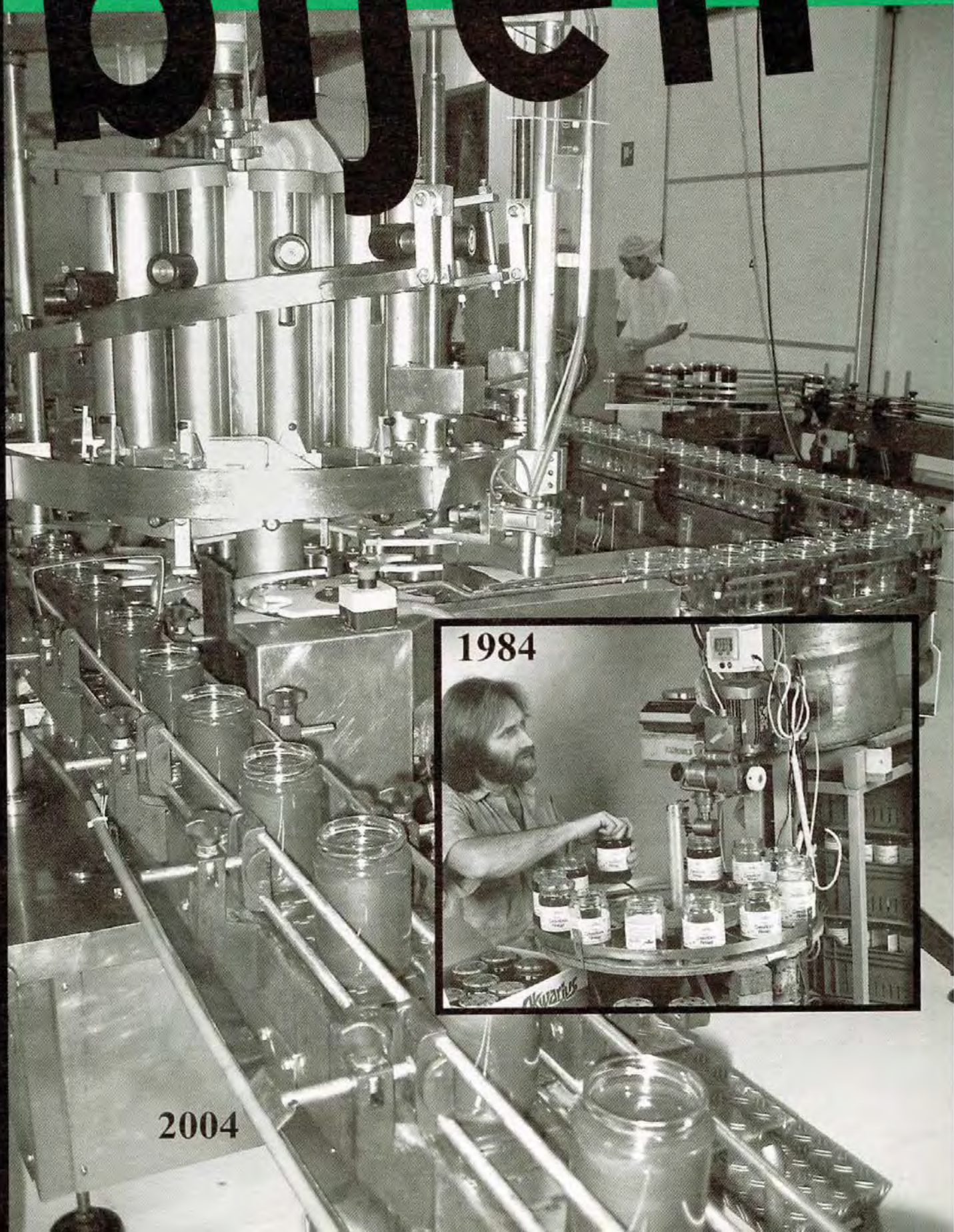
Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de ZLTO, en de VBBN

13-5

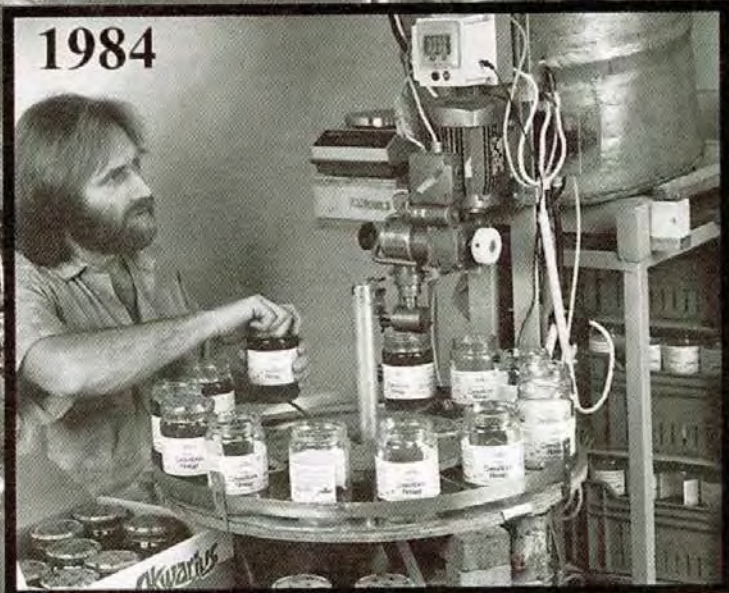
mei
2004

bijen

MAANDBLAAD VOOR IMKERS

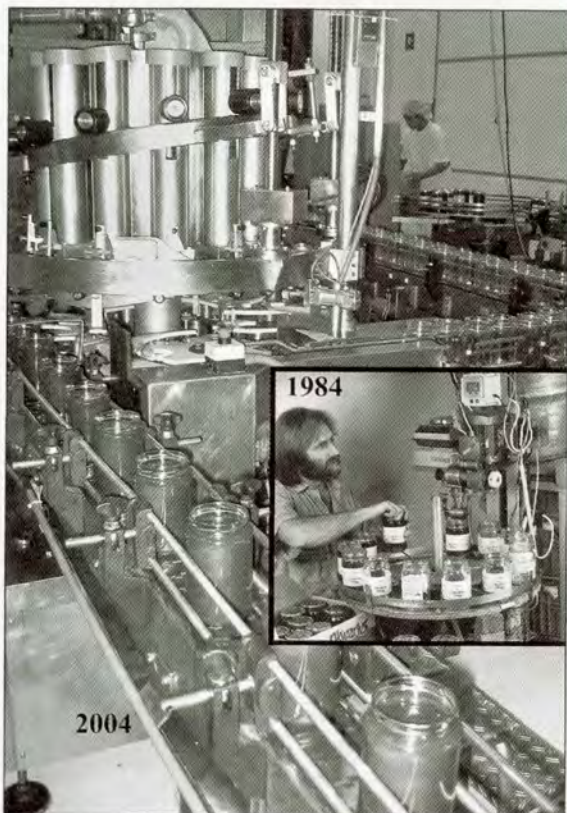

1984

2004

In 1984 vulde de Traay honing af op een kleine draaitafel en deed de caps er met de hand op. Zoals elke beginnende ondernemer sta je eerst zelf vele uren in de productie. In die tijd werden er 200 potjes op één dag afgevuld. Dat is nu wel anders.

Kalkbroed in het bijenvolk .....Peter Elshout 131

Plant en bij

Bijenplaat in beeld .....Arjen Neve 134

Uit de imkergemeenschap

Imkerervaringen in mei .....Piet van Schaik 136

De overgang naar de carnica bij .....Gerrit Freije 137

Van imker tot imker .....Ko Zoet 138

Praktijk

Basisbeginselen .....M.J.van Iersel en O. Bakker 140

Overlarfdagen Buckfast 143

Stichting Bijen & Natuur 143

Cursief .....Rik Oldeven 143

Bevruchtungsstation Marken.....Frans 't Hoen 144

De lezer schrijft

Bijen in de wachtkamer .....Gerard Willemsen 146

Positief perspectief .....Jan Willem Zwart 146

Ongemerkt koningin .....Jan de Heer 146

Mintplant tegen varroa .....H. van Welij 147

Foto van de Maand .....Ruud van Leus 147

Diergeneesmiddelen

Maximum residulevel voor oxaalzuur..... 148

Uit de imkergemeenschap

Op bezoek bij Geert Schwieters .....Adrie van Luijk 150

Europees Congres CARI 152

De Amsterdamse Bijenvereniging .....Danielle Kars 153

Bijenmarkt Leiden.....Steve Dulek 154

Organisaties

ABTB Bij gepraat (27) 155

LLTB Studiedag LLTB 155

VBBN Jubilarissen VBBN Bergen op Zoom 155

Nieuwe videofilm 156

ZLTO Jaarvergadering 3 april 2004 156

Familieberichten..... 156

Kalender 157

Vraag en aanbod..... 159

Van de redactie

Je hoort wel eens: 'In zo'n bijenblad staat heel vaak hetzelfde. Dat wéét ik nou wel.' Ik dreig zo langzamerhand ook tot deze categorie abonnees te gaan behoren.

Maar na zo'n lange winterstop sta je er - ook na zoveel jaren - plotseling toch maar weer voor en neem je je voor het toch weer iets anders, iets beter te doen dan het afgelopen jaar. Je zou ook hier eens op kunnen letten of het daar iets anders kunnen aanpakken. Daarom zijn de rubrieken van Piet van Schaik, van Onno Bakker/Mari van Iersel en de never ending story van Ko Zoet me dierbaar. Ook voor de zoveelste keer. Ze bevestigen wat ik doe en deed - dat geeft een goed gevoel - en ze brengen me soms toch ook weer op iets andere gedachten.

Voor de beginnende imkers zijn deze bijdragen bovendien van onschatbare waarde. Elk jaar weer worden nieuwe imkers lid van een van onze bonden. Daarmee krijgen ze het blad BIJEN in huis. Ze vinden het prettig als ook aan hun status aandacht wordt besteed.

Zo snijdt het BIJEN-mes aan twee kanten. Een blad om te koesteren.

Ton Thissen

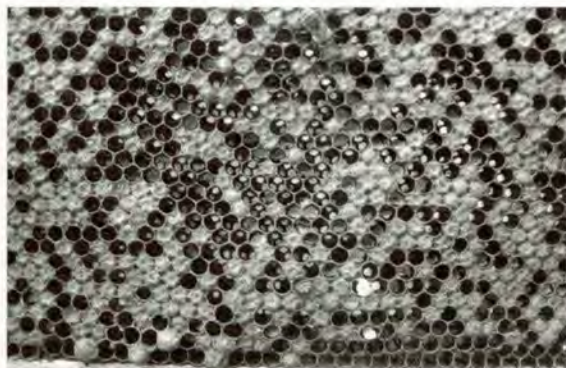

Kalkbroed in het bijenvolk

Peter Elshout

In de meeste Nederlandstalige literatuur wordt kalkbroed (KB) als een relatief onschuldige kwaal beschreven: na korte tijd verdwijnt ze zoals ze gekomen is. In veel Zuid- en Oost-Europese landen, in de VS, Canada en Australië kan kalkbroed zich manifesteren als een uiterst virulente ziekte. Mogelijk door genetische veranderingen (mutaties) zijn er veel agressievere kalkbroedvarianten ontstaan. Als auteur van dit artikel heb ik 5 á 6 jaar geleden moeten ervaren dat ook in ons land deze ziekte extreem kan zijn in haar ontwikkeling en levenskracht. Twee jaar lang werden mijn rond de 30 volken (op meerdere standen) maar ook de volken van een collega koninginneteler, genetisch van hetzelfde teeltmateriaal, ernstig verzwakt.

Waarnemingen bij de vliegspleet en in de bijenkast. Op de vliegplank en voor de bijenkast liggen witte en witte groen/zwart gevlekte gemummificeerde bijenlarven. Sommige zijn bijna 6-hoekig, het merendeel lijkt op een bijenlarve en hebben gezien hun samenstelling veel weg van een stukje bordkrijt. Op de (varroa)bodem liggen meerdere, soms hele massa's KB mummies. Vaak doen bijen moeite deze ook voor bijen ongewenst afval de kast uit te slepen. Afhankelijk van de ernst van deze kwaal liggen er verspreid in het broednest KB mummies in de cellen. Het broednest lijkt doorzeefd met gaten van lege cellen. Bij het schudden van de raat kan je de los in de cellen liggende KB mummies horen rammelen. De schade aan het broed is groter dan dat wat men waarneemt. Achter vele gesloten cellen ligt geen pop maar een na het sluiten van de cel door KB gestorven bijenlarve. Vooral

Een raat waarin door broeduitval t.g.v. KB veel lege cellen zijn ontstaan. Foto's: Peter Elshout

het broed aan de onderrand van het broednest, het darrenbroed, is aan deze ziekte van de honingbij bezweken. De ontwikkeling van KB loopt parallel met de ontwikkeling van het broednest en laat haar hoogtepunt in de maand juli zien.

Wat is kalkbroed?

Kalkbroed wordt veroorzaakt door een schimmel met de naam *Ascosphaera apis*. De schimmel is tweeslachtig, wat goed te zien is aan de donkere verkleuring die ontstaat als de twee geslachten een verbinding aangaan. Als de larve door mycelium van een geslacht wordt doorwoerd, vormen zich geen vruchtlichaampjes van de schimmel en kleurt deze krijtwit. Sporen van deze schimmel, die zich alleen in bijenbroed kan ontwikkelen, kunnen in honing en pollen twee jaar en in onderdelen van een bijenkast wel 15 jaar levensvatbaar blijven.

De sporen worden met het voedsel en de larvenhuid opgenomen. Eitjes en poppen kunnen niet aangetast worden. Alle larven kunnen worden aangetast, maar het zijn vooral larven van 3 á 4 dagen oud waarbij de ziekte zich volledig kan ontwikkelen. Waarom bij larven van 1 á 2 dagen oud de KB sporen niet als bij oudere larven tot ontwikkeling komen, is niet bekend. Mogelijk speelt het voedsel van deze larven, voedersappen uit de voedersapklieren van 5 tot 11 dagen oude bijen, in plaats van stuifmeel en honing een rol. Hierover is nog veel onduidelijkheid. Bij een besmetting van larven van 5 á 6 dagen oud heeft de KB sporenschimmel te weinig tijd om te ontkiemen en mycelium ontwikkelen. Na de besmetting van de larven zal een deel van de sporen, in de nog doodlopende darm, kiemen. Deze kieming wordt mede geactiveerd door het hoge CO₂-gehalte in het achterste deel van de darm. Het mycelium doorbreekt het epitheelweefsel van de darm en zal de larve snel na de aanvang van de popfase volledig doorwoekeren. De schimmel ontwikkelt zich het eerst in het achterste deel van de darm, en groeit van daaruit naar de voren. Hierbij consumeert ze alle weefsels van de made met uitzondering van de kop. De larve sterft de hongerdood, vlak voor of na de overgang naar de geslotenbroedfase.

Ook kalkbroed is een factorenziekte

KB sporen komen in ieder bijenvolk voor. Toch wil dat niet zeggen dat de ziekte in ieder volk tot ontwikkeling komt. Zoals bij vele ziektes zullen de omstandigheden

(stressfactoren) en de weerstand van de gastheer bepalend zijn. Niet alleen onverwachte invallende koude, maar ook extreme warmte en droogte, kunnen optimale omstandigheden voor de schimmel vormen. Door de ontstane stress wordt het evenwicht in het bijenvolk verstoord. Situaties als plots invallende koude in het vroege voorjaar, kunnen zeker aan de onderste randen van het broednest KB doen ontstaan. Ook ingrepen in een bijenvolk als een controle, maar ook ingrepen als darrenbroed snijden en de vangraatmethode, veroorzaken stress en brengen een volk uit balans. Beschadigd broed, als uitgesneden darrenbroed, vormt een optimale voedingsbodem voor KB. Zeker in de zwermtijd als naast de haaldrift ook de poetsdrift op een laag pitje staat (Dr. K Dreher). Het gebruik van medicamenten als antibiotica en synthetische bestrijdingsmiddelen voor de varroamijt, scheppen omstandigheden waarin KB verhoogde kansen krijgt voor haar ontwikkeling. Ziektes als roer, nosema, meiziekte en mijtaantastingen, verstoren eveneens het noodzakelijk evenwicht tussen bijen en broednest. Het is uiteindelijk de in het volk aanwezige bijenmassa die moet zorgen voor een optimaal klimaat voor bijen en broed. Daar waar de verhouding bijen en broed niet in evenwicht is en daardoor de warmtehuishouding, de relatieve vochtigheid en de uitwisseling van gassen verstoord is, vindt KB optimale omstandigheden bij temperaturen rond de 30°C en een verhoogd CO₂-gehalte. Deze laatste factoren hebben de KB sporen nodig voor ontkieming en groei.

Als een aantasting door KB eenmaal een feit is

De bijen zullen trachten de los in de cellen liggende mummies te ruimen. Bij al dat gesleep met deze KB mummies worden er ontelbare hoeveelheden KB sporen verspreid. Door luchtcirculatie binnen de bijenwoning, in de beharing van de bijen, in honing en stuifmeel en door uitwisseling van voedsel (trophalaxy),

Handenvol KB mummies onder volken met een genetische afwijking.

worden de ziektekiemen naar alle onderdelen in het bijenvolk getransporteerd. Door het terugvallen van de poetsdrift, mede veroorzaakt door het continu wegvallen van jonge bijen, verzwakt het volk snel. Zodra nagenoeg het gehele broed is aangetast, is er geen kans om te overleven.

Poetsdrift en een natuurlijke weerstand

Volken waarvan de bijen de geïnfecteerde larven herkennen en ruimen, komen indien de andere levensvoorwaarden goed zijn de ziekte snel te boven. In de nog levende, besmette larven, zijn nog geen sporen gevormd. Deze kunnen dan ook geen gevaar vormen voor een verdere besmetting. Volken die pas tot ruimen overgaan nadat het geïnfecteerde broed gesloten is, zullen uiteindelijk als gevolg van hun verkeerde poetsdrift bezwijken. Deze foutieve poetsdrift komt vaak voor bij volken waar inteelt heeft plaats gevonden. Ook volken die veel te lijden hebben van de varroamijt en een virale besmetting van APV (Acute Paralyse Virus) laten dit foutieve poetsgedrag vaak zien. Door het terugvallen van de poetsdrift, ook veroorzaakt door het continu wegvallen van jonge bijen, verzwakt het volk snel.

Volken waarbij de haaldrift voor stuifmeel in overeenstemming is met het verbruik, zijn in staat vanuit deze goed gevoede bijenpopulatie schimmelremmende stoffen te ontwikkelen. Volken die een buitensporige drang hebben voor het verzamelen van stuifmeel, zullen uiteindelijk door de afnemende kwaliteit van dit stuifmeel, een verminderde weerstand ontwikkelen en hierdoor vatbaarder worden voor ziektes.

Verspreiding van volk naar volk

Zoals bij vele besmettelijke ziektes wordt ook KB door vervliegen, roverij maar zeker ook door de imker van volk naar volk verspreid. Naast vele natuurlijke invloeden is het vooral de imker die zorgt voor de verspreiding van de ziekte. Niet alleen zijn kleding is daar debet aan, ook het uitwisselen van raten, al of niet gevuld met besmet honing en/of stuifmeel, kastmateriaal, koninginnen en bijen maar ook door het voeren van suikerdeeg dat met besmette honing werd aangemaakt.

Voorkomen eenvoudiger dan genezen

Zorg voor een goede standplaats waar de vliegspleten, de voorzijde van de bijenkast, in de juiste richting staan (tussen Zuid en Zuidoost), waar vocht, een overdaad aan schaduw en anderzijds de brandende zon, niet het leefklimaat in de bijenkast kan beïnvloeden. Werk in tijden waarin de volken broed hebben nooit

bij te lage temperaturen. Werk gericht en snel om afkoeling te beperken. Zorg voor voldoende dracht. Krijgen de volken ondanks dit alles toch KB, dan ligt de oorzaak vaak in de genetische eigenschappen van de koningin. Een slechte poetsdrift, een lage vruchtbaarheid, maar ook een afwijking aan de ventieltrechter in de honingmaag kunnen een oorzaak zijn. Kalkbroed kan na het ommoeren en een lange goedweelperiode met voldoende dracht, na enige maanden verdwijnen. Voorwaarden zijn wel dat ernstig besmette broed- en oude stuifmeelraten verwijderd moeten worden, de honing geoogst wordt en bodems regelmatig ontsmet worden. Bij verzwakte en ernstig aangetaste volken is als laatste noodgreep het maken van kunstzwermen nog mogelijk. Deze kunstzwermen, vaak uit noodzaak samengesteld uit meerdere volken, moeten minstens 1,5 kg zwaar zijn en voorzien worden van een jonge, bevruchte koningin van een andere oorsprong. Deze zwermen worden in een krappe behuizing, in grondig ontsmette kasten met d.m.v. ijszijen ontsmette raten of kunststraat geplaatst. De gevormde verzamelkunstzwermen pas na drie dagen opsluiting in een koele en donkere ruimte, in een goed drachtgebied plaatsen. Voer de zwermen tijdens hun opsluiting en indien er geen dracht is. Uiteraard mogen deze volken niet lijden aan andere ziektes en zal een mijtenbestrijding met melkzuur of oxaalzuur in de behandeling zijn opgenomen.

Varroabestrijding kan hulp bieden

Er is naar KB en de bestrijding ervan veel onderzoek gedaan. Mycologen hebben in laboratoria vele schimmeldodende stoffen uitgetest. In deze niet natuurlijke omstandigheden vaak met goede resultaten. Toch is het tot nu toe nooit gelukt deze met goed resultaat in een complexe samenleving als een bijenvolk toe te passen. Anderzijds kunnen vele werkzame stoffen in verband met het gevaar op residuen in de bijenteeltproducten niet toegepast worden.

Wel kunnen er goede resultaten bereikt worden bij het gebruik van thymol en mierenzuur. Bekend is dat beide stoffen de poetsdrift van de bijen stimuleert en dat deze stoffen desinfecterend werken. Behandelen met thymol is erg arbeidsintensief omdat iedere raat aan beide zijde met een 0,7 % oplossing besproeid moet worden. Een continu gebruik van thymol d.m.v. het thymolraampje systeem Knobelspies heeft naast het gevaar van thymolresiduen in de honing, beperkt tot geen invloed op kalkbroed (ervaring van de auteur). Mierenzuur kan daarentegen gelijktijdig als varroabestrijdingsmiddel worden gebruikt. De Nassenheider mierenzuurverdampert is ook voor deze bijenziekte

Soms bevat stuifmeel, bedoeld voor menselijke consumptie, zelfs hele KB mummies. Naast dit soort misplaatste componenten, bevat vreemd stuifmeel vaak ingrediënten die bij het voeren aan bijen tot ongewenste resultaten leiden.

een tijdelijk inzetbaar alternatief. Doch als de oorzaak van deze hardnekkige ziekte niet wordt weggehaald zullen ook bovenstaande middelen nutteloos zijn.

Wat te doen met besmet materiaal?

Hiervoor gelden dezelfde voorwaarden en handelingen als bij nosema-, amoëbe-, wasmot- en stuifmeelmijtbestrijding. Het gehele ratenbestand dat na de inwintering vrijkomt moet d.m.v. ijszijen ontsmet worden. Hiervoor is 2 ml per liter kast inhoud nodig. Hou er rekening mee dat ijszijen bij temperaturen onder de 15°C een vaste stof wordt en dan niet zijn ontsmetten- de werking heeft. Kasten kunnen met een goede gasbrander, zoals die door dakdekkers gebruikt worden, uitgebrand worden. Hierbij moet het hout bruin gebrand worden. Een elektrische verfstripper is voor dit werk ongeschikt. Het met heet 6% sodawater afwassen van kastmateriaal heeft eveneens een goede ontsmettende werking voor boven aangehaalde ziektes. Smelt slechte, oude raten en raten met stuifmeel uit zieke volken. De vrijkomende was is daarna ontsmet en geschikt voor de fabricage van kunststraat. De honing is voor gebruik voor voederdeeg en ander gebruik voor de bijen ongeschikt omdat deze een bron vormt van KB sporen. Bij verhitting t.b.v. de ontsmetting, kan het HMF gehalte tot een voor bijen giftige concentratie oplopen.

Geraadpleegde literatuur

Diagnostik und Bekämpfung der Bienenkrankheiten.
Wolfgang Ritter ISBN 3-334-61021-7

Referenties van de volgende auteurs; Dr. Eva Rademacher,
Dr. K. Dreher, Dr. Klaus Nowotnick, Dr. Daryusch

Lederboom (*Ptelea trifoliata*)

Uit Noord-Amerika

Het is dit jaar precies drie eeuwen geleden dat de Lederboom vanuit het oosten van Noord-Amerika naar Engeland werd gebracht en in cultuur werd genomen. Anderhalve eeuw later ontstond daaruit een zeer decoratieve geelbladige cultivar, de *Ptelea trifoliata* cv. 'Aurea'.

Ondanks de mooie bloesems, ook geliefd bij vele insecten, en het fraaie gebladerte van de cultivar, zijn beide vrij onbekend gebleven.

134 Geslacht met drie soorten

De Lederboom behoort tot het geslacht *Ptelea* van de Wijnruitfamilie (Rutaceae). De ons bekende Wijnruit (*Ruta graveolens*) en de *Skimmia* (*Skimmia japonica*), ook prima bijenplanten, behoren ook tot deze familie. *Ptelea*, een merkwaardige naam van het geslacht. Die is afgeleid van de oude Griekse benaming van de lep. De vruchten van de *Ptelea*-soorten vertonen namelijk veel gelijkenis met die van de lep.

Het geslacht *Ptelea* telt maar drie soorten. De Lederboom zijn oorspronkelijk areaal ligt in het zuiden van Ontario, Canada, en in de oostelijke helft van de Verenigde Staten. Hij komt daar veel langs de bosranden voor.

Lederboom heeft de vorm van een grote struik of een kleine boom met bolvormige kruin. De plant wordt in haar oorspronkelijk areaal maximaal 6 meter hoog, in cultuur niet hoger dan 3-4,5 meter.

Eind april, begin mei, verschijnen de bladeren aan de plant. Een blad heeft drie blaadjes, 5-15 cm lang; vandaar de soortnaam *trifoliata*. Verspreid over het bladoppervlak liggen olieklieren, die een scherpe geur verspreiden als de bladeren gekneusd worden. De olieklieren zijn als lichte puntjes te zien als een blad tegen het licht wordt gehouden. Ook de bast van de plant is met olieklieren bezet.

Bloemen geliefd bij insecten

In juni en juli staat de Lederboom in bloei. De bloemen ontwikkelen zich aan het eind van korte bebladerde scheuten die langs de takken of aan het eind daarvan staan. De bloemen staan in een bolvormig schijnscherm. Ze hebben vier smalle kroonbladen, groenachtig wit van kleur, vier daartussen staande meeldraden en een tweehokig vruchtbeginsel.

Door een vroegtijdig afbreken van de groei van de meeldraden of van de stempels zijn de bloemen in een bloeiwijze soms eenslachtig. Vaak komt daarbij ook nog tweehuizigheid voor, planten met functioneel vrouwelijke bloemen dan wel met mannelijke bloemen. De bloemen verspreiden een onaangename geur. Ze trekken een hele reeks insecten aan, want de nectar wordt onder in de bloem afgescheiden en is daar door de open ligging in de bloemen gemakkelijk bereikbaar. De nectar bevat gelijke hoeveelheden saccharose, fructose en glucose. Uit proeven is gebleken dat bijen de voorkeur geven aan nectar waarin deze suikers in gelijke hoeveelheden aanwezig zijn. Maar in de vrije natuur is die voorkeur nog nimmer aangetoond. Het stuifmeel is geel.

De stamper staat op een korte verhoging, die gynofoor wordt genoemd. Een vreemd woord, maar wie er belang in stelt: gyno is afgeleid van het Griekse *gène*, vrouw; en *foor* van het Griekse *phoros*, drager. Gynofoor: het vrouwelijke dragend.

In ieder hok van het vruchtbeginsel zitten twee zaadknoppen, waarvan er maar één tot ontwikkeling kan komen en een zaad vormen.

Vermeerdering

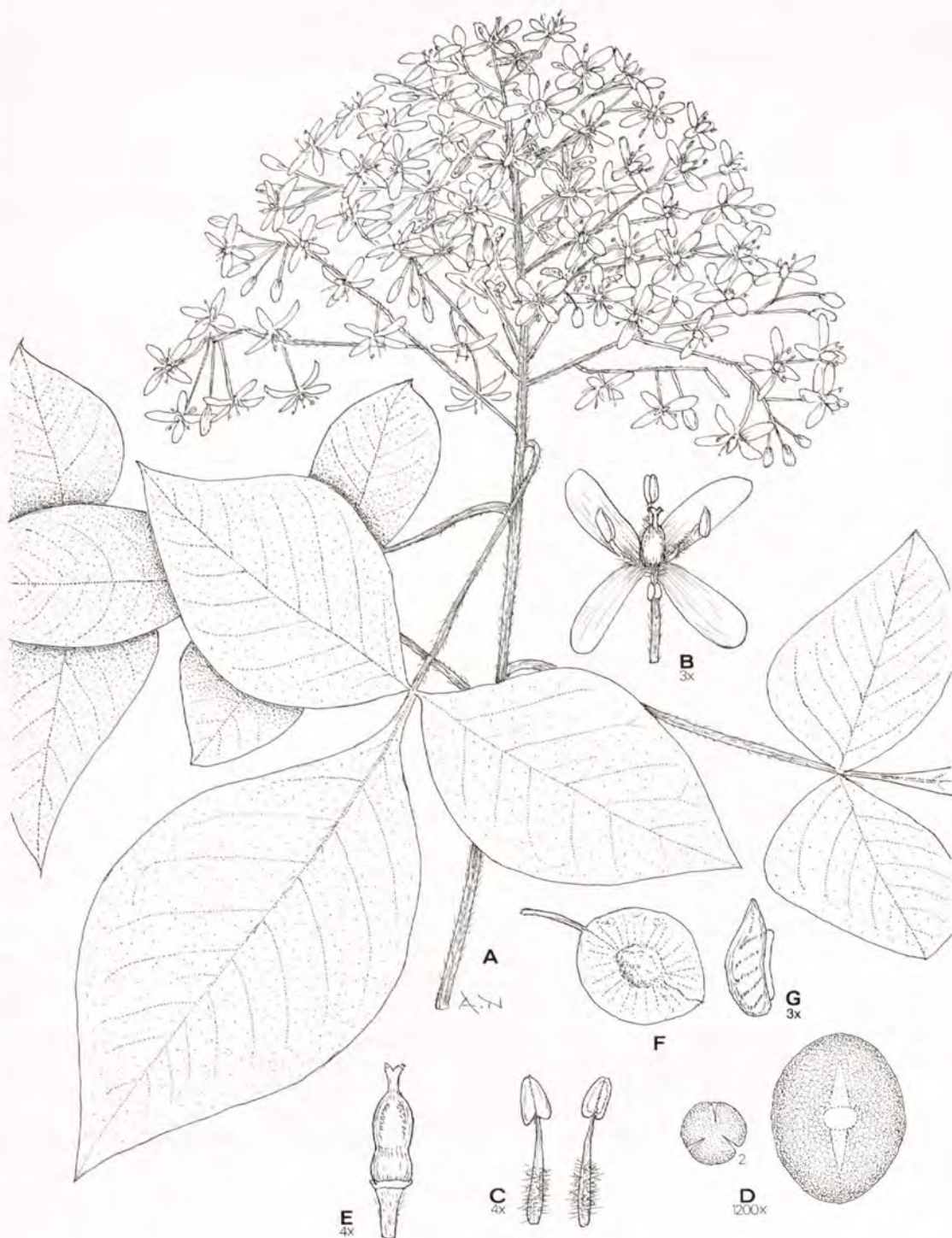
In de vrije natuur vermeerdert de plant zich door middel van zaad. In iedere vrucht, het is een nootje, kunnen zich twee zaden vormen. Ze zijn omhuld met een stevig houtachtig weefsel. Rond de vrucht zit een vliezige vleugel, met behulp waarvan het zaad door de wind kan worden verspreid. De vruchten blijven onder normale omstandigheden gedurende de gehele winter aan de plant.

De Lederboom laat zich ook kunstmatig vermeerderen door het maken van zomerstek of afleggers.

Literatuur

Wykes, G.R. (1952): The preferences of honeybees for solutions of various sugars which occur in nectar. *Journal exp. Biol.* 29(4): 511-518.

Lederboom (*Ptelea trifoliata*)

A scheut met bladeren en bloeiwijze; B tweeslachtige bloem; C meeldraden; D stuifmeelkorrel (tricolporaat): 1 equatoriaal, 2 polair; E stamper op gynofoor; F nootje met vleugel; G zaad.

Het wordt nu echt feest voor de bijen

Veel bomen en struiken bloeien volop. Prachtig te zien hoe bijen zich wentelen in het stuifmeel van bijvoorbeeld paardebloemen. Een geel feest voor de bijen.

In deze maand bloeien ook de paardekastanjes. Bij mij in de buurt is een hele straat beplant met rode kastanjes. Een rood feest voor de bijen. Je ziet ze beladen met rood stuifmeel de kasten in vliegen. Later vind je het rode stuifmeel in de raten terug. Mooi, als je zo'n stuifmeelraat bekijkt. Een scala van kleuren.

Ik probeer aan de kleur stuifmeel te zien op welke bloemen de bijen gevlogen hebben. De meeste imkers weten wel welke bloemen in hun omgeving bloeien.

136 Door daarna te kijken en te vergelijken ontdek je de kleur stuifmeel die door de bloem 'geleverd' wordt.

De bijenvolken ontwikkelen zich nu snel

De koningin komt op topproductie. De ingehangen kunstraat is prachtig uitgebouwd. Het eerste belegde en gedeeltelijk verzegelde raam met darrenraat is, na een nachtje diepvries en daarna ontdooien, weer teruggehangen in het volk. Voordat ik dit deed nog even wat darrenpoppen op de varroamijt gecontroleerd. Ik vond er nog een

paar, dus:

doorvangen!

Eind mei is slingertijd. Ik slinger alleen maar geheel verzegelde of bijna verzegelde honingkameramen; de broedkameramen met honing (voer!) mogen ze

houden. Raten met een teveel aan onverzegelde honing hang ik in

één kast bij elkaar. Deze kast blijft thuis. De zegelwas met het restant uit de honingzeef geef ik in een voerbak aan het volk in deze kast. Dit kunnen de bijen alsnog opslaan in de nog niet verzegelde ramen. Zo komt ook de rest van de voorjaars honing nog gedeeltelijk binnen.

Elk jaar breng ik na de voorjaarsdracht de volken met

wisselend succes naar de acacia's. Deze bloeien officieel begin juni. Maar soms beginnen ze te vroeg met bloeien (voor mij). Ik ben er dan eigenlijk nog niet helemaal klaar voor. Ik heb wel eens gehoord dat je in Nederland alleen acacia honing kunt winnen ten zuiden van de lijn Haarlem-Winterswijk. Ik woon in de omgeving van Arnhem en daar lukt het af en toe. Het moet dan wel lekker warm weer zijn zonder wind, anders waaien de bijen van de bloemtrossen.

Bij het slingeren komt het echte 'zomergevoel'. Heerlijk ruikt de pas geslingerde honing. En wat smaakt er lekkerder dan een beschuit met deze nog warme honing?

Voorjaars honing heeft de nare eigenschap dat ze nog wel eens hard wordt. Niet zo hard als koolzaadhoning, maar toch te stevig voor de meeste honinggebruikers. Daarom maak ik van mijn voorjaars honing pasta.

Als de honing een dag of vijf gestaan heeft schuim ik ze af. Met het schuim verdwijnen ook de wasrestjes, bijenpootjes e.d.

Na het afschuimen meng ik door zo'n 20 kg voorjaars honing één pot pasta (of gekristalliseerde voorjaars honing) van de oogst 2003. Daarna roer ik de honing goed door met een grote garde in een boormachine. (Vroeger roerde ik dagelijks met een afgeplatte stok, maar de techniek schrijdt voort.) Als de honing mooi smeug is stop ik met mixen.

Dezelfde dag of een dag later gaat de honing in de potjes. Ze blijft uitstekend smearbaar.

Mijn kinderen vinden dat ik met deze voorjaars honing zuinig moet omspringen. Ze hebben het graag vanwege de zachte (fondantachtige) smaak. En je weet het... op zulke klanten moet je heel zuinig zijn.

Laat de eerste geslingerde honing ons allen goed smaken.

De overgang naar de carnicabij

Gerrit Freije, secretaris VCI

De Vereniging van Carnica Imkers (VCI) heeft een doorlopend project genoemd het *Ombouwproject*. Carnica imkers, leden van de VCI die optreden als mentoren, helpen andere imkers om de overgang naar de teelt van carnicabijen mogelijk te maken. De mentoren beschikken over raszuivere carnica's. Het ombouwproject en de lijst met mentoren is op schrift verkrijgbaar door dit op te vragen bij de secretaris van de VCI. U kunt ook terecht op de website van de VCI: www.carnica.tmfweb.nl

Minder bekend is dat de mentoren van de VCI ook larfjes ter beschikking kunnen stellen ten behoeve van de eigen teelt van de imker. Een telefoontje naar een van onze mentoren om een afspraak te maken is voldoende.

Oprichtingsvergadering

In de vergadering van 17 april heeft het voorlopige bestuur besloten de oprichtingsvergadering te plannen op zaterdag 13 november. Dan zullen de statuten van de vereniging worden vastgesteld en zal een definitief bestuur worden gekozen. De plaats van de bijeenkomst zal nog nader worden vastgesteld. In de bestuursvergadering kon met voldoening worden vastgesteld dat de groei van het ledenaantal nog steeds doorgaat. Eind van dit jaar, mogelijk al met de oprichtingsvergadering, kunnen we de 100 leden hebben gehaald. Aansluitend aan de oprichtingsvergadering zullen een tweetal sprekers een onderwerp behandelen betreffende de carnicateelt.

G. Freije, 050-40 92 584, E: gfreije4@freeler.nl

137

advertentie

ZATERDAG 19 JUNI 2004

van 10.00 tot 17.00 uur wederom

OPEN DAG

bij imkersbedrijf De Werkbij te Rhenen

De Werkbij bestaat 30 jaar!

Daarom op de Open Dag vele speciale aanbiedingen en...
de koffie is gratis!!!

U bent 19 juni van harte welkom op de
Noordelijke Meentsteeg 18 in Rhenen, tel. 0317 61 29 42!

GRATIS TOEGANG!

Wat vooraf ging

Zodra in de wintertros een broednestje tot ontwikkeling komt wordt de temperatuur in het centrum van de tros verhoogd tot om en nabij de 34 graden. Het klinkt zo logisch, maar wat zet de bijen precies aan om het kachtje harder te gaan stoken? Het blijkt eenvoudiger te zijn dan we denken. De poppen van werksters, koninginnen en darren scheiden een mengsel van vetzuren af dat de bijen ertoe aanzet de temperatuur te verhogen. De vetzuren blijken nagenoeg van dezelfde samenstelling als olijfolie.

Eind jaren negentig verschenen er in de Amerikaanse bijenteeltbladen 'succes stories' van imkers die de varroamijt te lijf gingen door keukenpapier te drenken in plantaardige olie waarbij werden genoemd koolzaadolie, olijfolie en zonnebloemolie. De stukken keukenpapier werden tussen de broedkamers of erbovenop gelegd. Het werd door de bijen weg geknaagd, ze besmeurden elkaar met de olie en de mijten op de bijen stikten. Weer anderen bestrooiden de bijen op de raat met poedersuiker waaraan knoflookpoeder toegevoegd was. Ondanks dat de varroamijt aanwezig bleef, bleven de volken in goede conditie.

Beide zaken brachten me op een idee. De vrijkomende vetzuren geproduceerd door de poppen van het bijenbroed zetten de bijen aan om de temperatuur tot 34°C te verhogen. Plantaardige olijfolie heeft nagenoeg dezelfde samenstelling als de gevonden vetzuren. Op de een of andere manier moest er van de plantaardige olie, opgenomen door keukenpapier, een werking uitgaan die negatieve gevolgen had voor de varroamijt. Zouden de bijen door de toegevoegde olie via keukenpapier hun thermostaat op een hogere stand zetten, waardoor de varroamijt het loodje legde?

Het vervolg

Het experimenteren met de chemicalienvrije aanpak sprak me aan. Bovendien wilde ik zelf ervaren hoe de volken zich zouden ontwikkelen onder Nederlandse klimaatomstandigheden. Het begin van mijn alternatieve bestrijding dateert uit de periode toen er nog geen Thymovar beschikbaar was. De eerste paar jaar verliep het experiment veelbelovend. Ik gebruikte keukenpapier met zonnebloemolie tussen en op de broedkamers.

Ik laat nu mijn notitieboekje 2003 verder aan het woord.

'September 2003: Vanaf 10 augustus staat de heide droog. In alle volken bijna alleen wat gesloten broed.

Dat betekent weinig winterbijen. De volken zullen wel zwak uitwinteren. Op 30 september bij drie volken Thymovar op de raten gelegd. De volgende dag veel dode mijten op de bodemla.'

'Oktober erg koud; zal de varroabestrijding met Thymovar enige zin hebben gehad?'

November 2003: 'Wat bezielt de bijen om bij druilerig donker weer achter in november bij een temperatuur van 9°C uit te vliegen? En dat bij al mijn vijf volken. Het waren er niet veel, maar toch. Vroeger leerden we dat het winterbijen waren die hun einde voelden naderen en daarom vertrokken. Zullen we het daar maar op houden?'

Op twee maart viel het doek

In de maanden januari en februari zijn het aantal gevallen mijten op de bodemla vijfmaal geteld. Na het tellen kreeg elk volk weer een schone bodemla. Het volgende overzichtje ontstond met tussen haakjes vermeld het aantal dagen sinds de vorige schoonmaakronde.

Datum telling	Aantal dagen bodemla aanwezig	Alternatief behandelde volken	Volken behandeld met Thymovar
22-1-2004	(2)	9 1	2 2 1
27-1-2004	(2)	9 0	3 1 1
14-2-2004	(1)	6 2	2 0 1
28-2-2004	(1)	23 1	1 0 0
1-3-2004	(2)	43 3	0 0 0

Geschrokken door het grote aantal mijten in het linker volk (zie tabel) heb ik het op twee maart geopend. Het was zonnig weer, een matige wind, 8 graden. Alle volken vlogen. Mijn angstig vermoeden werd bewaarheid. Uit de alternatief behandelde volken waren bijna alle bijen verdwenen. Er was volop voer aanwezig. Op twee raten was een cirkelvormige

rand met dood gesloten broed te herkennen. De buitenrand van een voormalig broednest. Het restant bijen bij elkaar gehangen. Vernietigen zou het beste zijn geweest, maar ik ben geen 'killer'. Het was inmiddels te laat en te koud geworden om de overige volken te inspecteren. Een paar dagen later verzamelden de overige volken stuifmeel. Het experiment heeft in mijn omstandigheden aangetoond dat de weerstand van volken met een alternatieve varroa-behandeling in het vierde jaar is gebroken. En dat noemen we dan de verdwijnsziekte. Het is duidelijk dat de verdwijnsziekte alles te maken heeft met een volk dat door de varroa-mijt of bijkomstige infectieziekten onder stress het loodje legt. Was het experiment de moeite waard om uitgevoerd te worden? Minimaal ben ik twee volken kwijt geraakt. Toch zeg ik ja. Mijn ongelof dat geïnfecteerde volken zonder behandeling met een toegestaan bestrijdingsmiddel na een paar jaren het loodje zouden leggen is verdwenen. Ik heb aan de vrucht van experimenten geknabbeld. Oke, de smaak is een beetje wrang. Maar ik weet in ieder geval de oorzaak van de verdwijnsziekte en bovendien dat de bijen uit de twee bijna leeg gevlogen volken niet gestorven zijn aan een te hoog cholesterolgehalte.

De eeuwige speeldopjes

Met of zonder permissie van de imker wordt er deze maand weer heel wat getuut en gekwaakt in de bijenstal. Door de nadruk die wordt gelegd op methoden om het zwermen te voorkomen zou je haast vergeten hoe de zwermneiging zich ontwikkelt en waarop je als imker moet letten. Het bouwen van darrencellen en het beleggen ervan door de koningin is het eerste signaal dat er iets ophanden is. Bijna gelijktijdig worden er speeldopjes gebouwd. Als een soort instinctieve handeling verwijder ik ze tijdens elke inspectie, alsof je daarmee de zwermneiging de nek omdraait. Vergeet dat maar. Wegbreken ervan is volkomen zinloos.

Uit een vergelijkend onderzoek tussen volken waaruit de speeldopjes (SD) werden verwijderd en volken waarin ze ongemoeid werden gelaten bleek dat van de eerstgenoemde groep volken de volgende dag een gelijk aantal of meer SD weer waren aangezet. Uit het onderzoek bleek geen enkele relatie te bestaan tussen het aantal SD en de later aanwezige hoeveelheid belegde koninginncellen. SD worden vanaf het voorjaar gebouwd en volgen het patroon van een zich ontwikkelend broednest. Bij een afnemende hoeveelheid broed is de animo tot het bouwen ervan beduidend minder. De 'zin' van speeldopjes? Noem het maar puberale spelerei.

De plek van de zwermcel

Voor de korfimker is het duidelijk. Draai de korf om en de toeters en bellen van de zwermneiging springen in het oog. De zwermcellen bevinden zich onder aan de raten.

Duidelijke zaak. Nu schakel ik over naar de eigen aanpak zwermbeheersing in 2003. Door omstandigheden moest ik mijn gebruikelijke aanpak loslaten en uitwijken naar een noodmaatregel. In de VITI maart 2004 haalde ik dat aan onder het kopje 'Koninginneteelt en zwermverhinderend'. Opvallend was dat op 16 mei in de bak met koningin boven het moerrooter alles functioneerde alsof de bijen nog nooit van zwermneiging hadden gehoord, terwijl ik juist daar zwermcellen had verwacht. Het kwam me allemaal prima uit en ik stond er verder niet bij stil. In de onderbak daarentegen was een fraaie gesloten dop aanwezig. Ook dat is verklaarbaar, de bijen voelden zich daar moerloos omdat ze onvoldoende werden voorzien van geurstof van de koningin. Dat elkaar op de hoogte houden van de koningin gebeurt via voedseloverdracht, sprietencontact en geurstoffen op de raat. Een imkercollega uit India heeft hierover wat zitten filosoferen en daarna een paar proefjes uitgevoerd. Hij kwam tot de conclusie dat informatie over de aanwezigheid van de koningin in de tros verticaal naar boven wordt doorgegeven via trillingen van de voorpoten van een bij naar de achterpoten van de boven haar hangende bij. Bijen onder in de tros voelen zich moerloos. Daarvan heb ik vorig jaar dus onbewust gebruik gemaakt. Wellicht is dat ook de reden dat we zwermcellen voornamelijk aantreffen onder aan de raten.

Het weer in mei

Over de periode 1971-2000 bedroeg in het midden van het land het aantal uren zonneshijn 204, de hoeveelheid neerslag 62 millimeter en de gemiddelde maximumtemperatuur 17,6°C.

Meimaanden			
Jaar	Zon (uren)	Neerslag (mm)	Max.temp °C
1999	+	N	+
2000	N	+	++ (20,0)
2001	++ (279)	-	+
2002	N	N	+
2003	N	+	N

Geraadpleegd

Free John B, Communication of a queen's presence; Pheromones of social bees: 6 ev.

Seppen E.P.J., Over het herkennen van de koningin door de werksterbijen; Bijenteelt 87(1):026

Zoet Ko, persoonlijke aantekeningen.

In deze rubriek gaan we dit jaar een aantal basisbeginselen onder de loep nemen; een duidelijk uitgangspunt voor beginners en mogelijk geeft het geroutineerde imkers te denken.

Het zwermen komt eraan

De koningin geeft koninginnenstof af en zo geeft ze haar werksters het signaal dat ze er is en dat zij door kunnen gaan met hun werk: voedsel halen, broed verzorgen en wat er verder komt kijken. Het aantal bijen groeit intussen door. Net zoals in een stampvol café de bewegingsruimte beperkt is, is dat ook in een stampvolle bijenkast het geval. Die beperkte ruimte is een van de oorzaken dat de moeder haar koninginnenstof minder goed kan verspreiden. Om vroegtijdig zwermen te voorkomen, moet de imker ruimte geven.

Bij het uitwinteren geeft hij ruimte voor uitbreiding van het broednest. Nu plaatst hij een honingkamer om meer bewegingsruimte te geven en een plaats om de honing op te slaan. De moeder kan nu beter rondlopen en koninginnenstof verspreiden. Tenslotte zijn er zoveel bijen dat het de koningin niet meer lukt om alle werksters duidelijk te maken dat ze aanwezig is. Het thuisblijven van de werksters door een abrupt einde van de dracht, is dan de druppel die de emmer doet overlopen. De werksters zetten doppen aan en dat leidt tot zwermen. Voordat het zover is, neemt de imker zijn maatregelen.

Controle op zwermplannen

Dat begint met het inspecteren van het volk om te zien hoe het er met de zwermplannen bij staat. Volken bouwen speeldoppen. Soms worden die in de steek gelaten, soms verder uitgebouwd en belegd. Dan zijn het zwermcellen. Dat is het begin van het zwermproces. We vinden ze vaak aan de rand van het broednest. Een geliefde plaats is de onderkant van de raten van de bovenste broedbak. Als de imker rond half mei begint met de controle op zwermplannen kan hij zwermcellen in verschillende stadia aantreffen.

Wel of geen doppen?

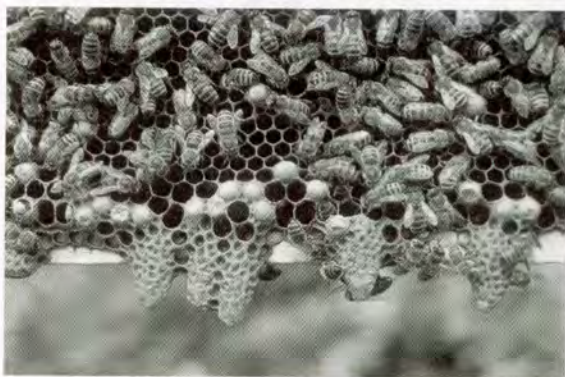
- Geen doppen. De imker kan de komende week (9 dagen) rustig afwachten als er voldoende dracht is. Slaat het weer om dan het volk goed in de gaten houden.
- Open doppen met eitjes of larven. Hoog tijd om een koninginnenaflegger te maken. Hoe ouder de larven zijn, hoe eerder dat moet gebeuren. De vuistregel is immers: De voorzwerm vertrekt zodra de eerste dop gesloten wordt en dat willen we juist voorkomen.

- Gesloten doppen. Dat geeft een probleem. Hoogstwaarschijnlijk is de zwerm weg, maar de moeder kan er nog zijn. Hoe mooier het weer in de voorafgaande dagen was, hoe kleiner de kans dat ze nog aanwezig is. Hoe zwermtrager het volk, hoe groter de kans dat de moeder er nog is. Er zijn duidelijke verschillen tussen bijen waarbij op zwermtraagheid is geselecteerd en bijen waarbij dat niet het geval is.

- Tenslotte is het mogelijk dat we alleen uitgelopen doppen en gesloten broed vinden. De imker is te laat. De moeder is weg, er is zelfs al een tuter uitgelopen. De eventueel resterende doppen breken we uit. Als er nog rijpe moeren inzitten, kunnen we er zonder bezwaar enkele in het volk laten lopen. Over drieën controleren of de jonge moeder aan de leg is.

Gesloten doppen

Treft de imker gesloten doppen aan dan is het eerste wat hij doet, kijken of er nog eitjes en jonge larven zijn. Zijn er geen te vinden dan is de moeder zeker verdwenen. Nu moet hij een besluit nemen: de natuurlijke ontwikkeling van de doppen door laten gaan en elke avond gaan luisteren of hij de tuter hoort, alle doppen op één na uitbreken, óf de zaak naar zijn hand zetten door alle doppen uit te breken. In het eerste geval gaat hij doppen breken op de dag nadat hij de tuter gehoord heeft. Men loopt hierbij het risico niets te horen en geconfronteerd te worden met een onverwachte zwerm. In het tweede geval loopt uit de dop hoogstwaarschijnlijk een jonge moeder. (Je bent er

Een aantal schitterende gesloten koninginnencellen onder de raat. Waarschijnlijk heeft dit volk al gezwerm en mist de imker de koningin en de helft van het volk. Foto's: Peter Elshout

nooit zeker van dat de dop die je hebt laten staan, goed is.) In het derde geval hangt hij een raam met eitjes en jonge larven uit een ander volk in. De bijen zullen daarop redcellen bouwen en op de 13e dag kan hij dan de doppen breken.

Zijn er wel eitjes te vinden dan is de moeder misschien nog aanwezig. De imker gaat haar zoeken, haalt haar uit het volk en breekt alle doppen. De bijen gaan nu redcellen bouwen en 13 dagen later is er een tutende jonge moeder en worden op het ingehangen raam de aanwezige redcellen op de gebruikelijke manier gebroken.

Als hij de koningin niet vindt moet hij ook alle doppen breken. Een secuur werkje. Daarom moeten de bijen van alle ramen geschud worden zodat geen dop aan de aandacht ontsnapt. Hij begint in de onderbak. De bijen slaat hij af in een korf of grote plastic emmer.

De afgeslagen ramen gaan weer terug en hij legt daar een moerrooster op. Daarna komen de bovenbak en de honingkamer (als er geen rooster gebruikt is) aan de beurt. Beide bakken zet de imker boven op het rooster. Daarna schudt hij de bijen uit de emmer in de kast. Als de moeder er nog is, zit ze nu boven het rooster. Als de imker 4 dagen later in de bovenbak kijkt, vindt hij eitjes als de koningin er nog is. Hij kan dan een koninginnenaflegger maken op de gebruikelijke manier. Zijn er geen eitjes dan weet hij de moeder met de voorzwerm vertrokken is. Het rooster kan eruit en over 9 dagen kan hij doppen gaan breken. De bijen zijn 4 dagen geleden begonnen met redcellen bouwen omdat hij toen de zwermcellen uitgebroken heeft.

Wanneer moeten we zwermen verhinderen?

Het einde van de appelbloei is een geschikte tijd en dat is meestal tussen half mei en half juni. Er zijn imkers die in de derde week van mei een koninginnenaflegger maken ongeacht of er wel of geen zwermcellen aanwezig zijn. Men kiest de derde week van mei om te bereiken dat er een leggende jonge koningin in het volk is zodra de zomerdracht begint. Dat is voor de winning van zomerhoning een gunstige uitgangssituatie: er zijn veel bijen en er is weinig broed. Alles is beschikbaar voor de dracht en het net aan de leg zijn van de koningin wordt gezien als een extra stimulerende factor.

Andere imkers wachten totdat ze zwermcellen in het volk vinden. Ze willen dat de koningin zolang mogelijk doorgaat met eitjes leggen om het volk zo groot mogelijk te laten worden. Hier is wel een risico aan verbonden. Als er zwermcellen zijn, verkeert het volk in zwermstemming en die loopt hoger op naarmate het moment van zwermen dichterbij is. Door kort

Toch één dop vergeten weg te breken? Het leverde in dit geval wel een zwerm op maat op.

voordat de zwermcellen gesloten worden de moeder uit het volk te halen wordt het vertrek van de voorzwerm voorkomen, maar verdwijnt de zwermstemming niet uit het volk. Het volk kan dan gaan zwermen bij de bruidsvlucht van de jonge moeder, de zogenaamde bruidszwerm. Er blijft dan een hopeloos moederloos volk achter.

De organische opvatting en het zwermen

In de organische opvatting is de zwerm een integraal onderdeel van het leven van de imme en wordt daarom in principe ook niet voorkomen. Het is echter om verschillende redenen niet altijd mogelijk om een zwerm af te laten komen. Is er dan toch een mogelijkheid om het zwermen te sturen zonder de organische opvatting geweld aan te doen?

Die is er. De imker doet iets wat erg vergelijkbaar is met de hieronder beschreven koninginnenaflegger. Als het volk in zwermstemming is en er zijn doppen (bijna gesloten of gesloten) dan wordt de koningin gezocht en tijdelijk in een kooitje gedaan. In tegenstelling tot de imker in de vorige paragraaf worden er 1,5-2 kilo bijen uit het broednest in een kist of korf gedaan waarna de oude moeder wordt toegevoegd. Deze kist of korf wordt koel en donker geplaatst. (ongeveer 24 uur laten staan). In het hoofdvolk worden nu alle doppen gebroken op één of twee mooie na en dan maar wachten op het uitkomen van de nieuwe moeder.

In de kist of korf vormt zich ondertussen een nieuwe imme die erg lijkt op een natuurzwerm omdat de bijen immers al in zwermstemming waren. De imker heeft de zwerm echter net iets eerder laten afkomen dan hij normaal gegaan was. Als deze in die 24 uur een mooie tros heeft gevormd dan kan de nieuwe

imme in een nieuwe kast gedaan worden zoals hieronder beschreven.

Koninginnenaflegger of veger

Er zijn veel mogelijkheden om het zwermen te voorkomen en hier kiezen we voor het maken van een bepaald type kunstzwerm: de koninginnenaflegger. De klassieke benaming voor dit type kunstzwerm is 'de veger'. De naam veger komt van de oude gewoonte de bijen van de raten te vegen bij het maken van deze zwerm. De term veger hoort bij de Aalstermethode en daar had de veger de functie om op gezette tijden het hoofdvolk te versterken met vliegbijen en broed. Om verwarring met die methode te voorkomen gebruiken we hier liever het woord 'koninginnenaflegger'. De koninginnenaflegger heeft in dit geval de functie van bewaarplaats van de koningin. We houden de koningin in reserve. Het kan zijn dat bij het hoofdvolk (het volk waar de koningin uit gehaald is) de bruidsvlucht van de jonge moeder mislukt. Dan is er een hopeloos moederloos volk. Als de oude moeder er nog is, kan ze met haar volk verenigd worden en is het hoofdvolk gered.

Het maken van de koninginnenaflegger

Voor het maken van een koninginnenaflegger zetten we klaar: een lege broedkamer met bodem, dekplank en dak. Daarin 6-8 raampjes, kunststraat en/of uitgebouwde raam en twee sluitblokken. Een zesramer is ook heel geschikt. Verder hebben we nog een voerbak nodig om de koninginnenaflegger mee te voeren.

Als de lege bak met gesloten vliegopening klaarstaat gaan we de moeder zoeken. Deze zetten we met het raam waarop ze zit met broed en bijen in de nieuwe kast. Het meegeven van een raam broed is een goede start voor de kunstzwerm, maar niet noodzakelijk. Ook moet er een raam met zoveel mogelijk gesloten voer mee.

Als de moeder in de nieuwe kast gezet is, krijgt ze er flink wat bijen bij. We schudden 6-9 ramen uit het broednest van het volk in de koninginnenaflegger af. We nemen de ramen van het broednest omdat hierop veel jonge bijen zitten die nog niet op hun eigen kast georiënteerd zijn en het nieuwe broed in de aflegger kunnen verzorgen.

Als de koninginnenaflegger op zijn nieuwe plaats staat, kan het verkleinde vlieggat open. Beter is het om dit 's avonds na de vlucht van de bijen te doen. De vliegbijen die in de koninginnenaflegger terecht zijn gekomen, vliegen dan pas 's morgens geleidelijk uit. Na de dracht keren ze naar hun oude woning terug. De koninginnenaflegger bestaat na enige tijd uit de

oude moeder met jonge bijen en een raampje broed. Omdat de kunstzwerm zijn vliegbijen verliest moet hij na een week gevoerd worden.

Als men van plan is de koninginnenaflegger later weer met het hoofdvolk te verenigen kan men de aflegger het best naast het hoofdvolk plaatsen. Wil men die aflegger opkweken tot een groot volk dan maakt het niet uit waar hij komt te staan.

Het hoofdvolk

Als de moeder uit het volk is, gaan we de ramen van dit volk nakijken op doppen. Een secuur werkje waarvoor we de bijen van alle ramen schudden, want als we één dop over het hoofd zien kan dat het verlies van een zwerm betekenen. Nu alle doppen eruit zijn, gaan de bijen redcellen bouwen. Over 12 dagen is er een nieuwe jonge moeder en moet de imker op de 13e dag doppen breken om nazwermen te voorkomen. Doppen breken kunnen we het best later in de namiddag doen. Het kan gebeuren dat er bij het doppen breken meerdere jongen koninginnen tegelijk in het volk lopen en soms trekt zo'n jonge moeder er liever met een klein zwermpje uit dan dat ze het gevecht met haar mededingsters aangaat.

advertentie

IMKERSHOP 'HET BIJENHUIS'

Een imker met verstand
wordt bij Het Bijenhuis vaste klant

Voor snelle bestelservice

tel 0317 422 733

fax 0317 424 180

e-mail bijenhuis@vbbn.nl

Grintweg 273

6704 AP Wageningen

online winkelen bij www.vbbn.nl

Stichting Bijen & Natuur

Het bestuur van de Stichting 'Bijen & Natuur' spreekt haar bijzondere dank uit aan alle vrijwilligers en medewerkers voor hun inzet en bijdrage aan het welslagen van LAGA 2003. Het bestuur is u daar zeer erkentelijk voor en tevens zeer verheugd over de ontstane goede sfeer en contacten tussen de leden van de ABTB en de VBBN in de regio Twente.

Wij stellen het bijzonder op prijs als deze ontwikkeling kan worden voortgezet. Daarom is het idee ontstaan om een 'Imkerdag' te organiseren op zondag 15 augustus 2004 in Losser (met o.a. rondleiding steenfabriek, fietstocht, barbecue). Tevens wordt een gratis donateurschap aangeboden. Over de voordelen hiervan zult u op 15 augustus nader worden geïnformeerd.

Opgave voor deelname vóór 1 juni 2004 bij: secretaris Henk Büter, Oldenhof 7, 7783 CL Gramsbergen, 0524-56 19 61, E: buter201@zonnet.nl

Bij voldoende deelname wordt u nader geïnformeerd over o.a. doorgang en verdere informatie voor die dag.

Overlarfdagen Buckfast

Alle onderstaande teeltgroepen hebben een licentie bij de Buckfast Belangen Verenigd (BBV).

17 mei Amen Open Dag vanaf 10.00 uur van de noordelijke licentienemers (Teeltstation Ameland, Imkerij Erbij, Teeltgroep Fiveldal en Teeltgroep De Hondsrug) in en rond bijenmuseum 'De Bankörf' van 't Ielgat te Amen. Er wordt overgelarfd van hun bekende lijnen, tevens demonstraties KI en verstrekking gratis informatieboekje.

31 mei Amen Open Dag van 't Ielgat met verstrekking van larfmateriaal van Teeltgroep De Hondsrug, Imkerij Erbij en Teeltgroep Fiveldal. Inl.: 0592-38 93 49.

12 juni Voorthuizen Open Dag van 10.00-14.00 uur bij De Immenhof in het teken van koninginnenteelt. De Teeltgroep Marken draagt zorg voor het larfmateriaal. Inl.: 0342-47 28 37.

Voor nadere informatie zie ook onze website: <http://home.hetnet.nl/~gb99570>

Rik Oldeven

Angela en haar engelen

Mijn gepensioneerde tweelingbroer houdt er sinds 1995 Buckfastbijen op na. Zo'n volk of tien. Hij kan daar prachtige verhalen over vertellen. Vooral een niet-imkerend, maar wel geïnteresseerd publiek kan hij in hoge mate boeien. Het hangt aan zijn lippen. Dat heeft niet zozeer met zijn Buckfastbijen te maken, dan wel met zijn 40-jarige onderwijsloopbaan. Als een van de weinigen kent hij de truck dorre kennis in sappige verhalen op te lossen om ze zo op de plaats van bestemming te brengen.

Hij noemt zijn koninginnen steevast Angela (hetgeen Engel betekent) in weerwil van het feit dat ook Angela wel degelijk over een engel beschikt. Maar Angela steekt haar imkervader nooit; altijd andere angela's.

Haar nakomelingen – de werksters - noemt hij engelen. Ook zij voeren de engel als wapen, maar gebruiken die alleen als hun vader fouten maakt, hen ertoe dwingt hun engel te gebruiken door hen b.v. in het nauw te brengen. In alle andere gevallen zijn het waarachtige engelen.

En dat spoort natuurlijk geweldig met zijn vervolghet verhaal dat de Buckfastbij tot stand gebracht werd door de zachtvaardig-katholieke broeder Adam op de Buckfastabdij in Zuid-Engeland. Mijn broer noemt zijn bijen dan ook regelrecht katholiek. En dat gaat hij dan nog bewijzen ook. Ten eerste: ze zijn niet uit op schisma's, afscheidingen: ze zwermen niet. Als ze al van koningin wisselen, doen ze dat ongemerkt: een soort van stille omgang. Buckfastbijen zijn niet agressief, zelfs niet defensief. Ze zijn vriendelijk. Zo vriendelijk als ons katholieke Zuiden. Vervolgens maken zij grote volken, wat spoort met de grote gezinnen waarom het katholieke Zuiden, althans in het verleden, bekend stond.

Toen ik laatst op zijn stand was en de eerste de beste bij mij aanviel, zei hij dat we hier waarschijnlijk te maken hadden met een ontspoorde katholiek – geen koren zonder kaf – of waarschijnlijker met een protestant uit de stal van zijn collega in de buurt. Die hield er zwarte bijen op na.

Een ongeloofwaardig maar té aardig verhaal om ertegenin te gaan. Bovendien: het is mijn tweelingbroer. Mijn andere, wellicht betere ik.

Een terugblik op het seizoen 2003

Frans 't Hoen, lid Teeltgroep Marken

Naast het gewaardeerde lidmaatschap van de VBBN zijn veel van deze leden ook nog lid van een regionale- of aparte vereniging. Zo is een redelijk aantal imkers (± 450) lid van de in Nederland gevestigde Buckfast Belangen Verenigd (BBV). De bekende Buckfastbij is een zeer zachte en productieve bij die gecreëerd is via combinatieteelt en selectie door Broeder Adam, een monnik uit Buckfastshire (Eng). Hij heeft er meer dan zeventig jaar van zijn leven aan gewerkt. Door de genoemde zachtzinnigheid, de uitzonderlijke productiviteit en niet te vergeten de geringe neiging tot zwermen, is deze bij zeer geliefd en, eenmaal kennis gemaakt, wil men vaak niets anders meer op de stand. Natuurlijk heeft deze bij ook nadelen b.v. het verlies van de goede eigenschappen door vermenging met andere rassen (dit geldt echter ook voor andere rassen). Bij standbevruchting blijven deze goede eigenschappen tot in de derde generatie bestaan. Wil men echter maagdelijke Buckfastmoeren raszuiver laten paren dan dient men gebruik te maken van KI of van een betrouwbaar bevruchtingsstation. En dat is in ons kleine landje niet zo eenvoudig. Gelukkig hebben wij de Waddeneilanden en het eiland Marken waar een gecontroleerde bevruchting kan plaatsvinden.

Ons land kent een beperkt aantal Buckfastteelt-groepen die zich bezig houden met de raszuivere teelt van de Buckfastbij. Zij voorzien BBV-leden van het benodigde materiaal. Die teeltgroepen maken allen gebruik van een bevruchtingseiland. Zij leveren hun onbevruchte moeren in speciale kastjes af bij het station en halen deze na enkele weken weer op. Het bevruchtigingspercentage hangt af van het weer maar vooral van het aantal opgestelde darrenvolken.

De exploitatie van een bevruchtingsstation kost veel tijd en geld. Voor een individuele imker is het moeilijk om ieder jaar een voldoende aantal darrenvolken van hoge kwaliteit te telen. Het wordt zelfs een haast onmogelijke taak om dan ook nog eens gedurende twee perioden twee verschillende lijnen paraat te hebben. Teeltgroep Marken beheert op het eiland Marken een bevruchtingsstation waar elk jaar weer meerdere raszuivere darrenvolken worden opgesteld. Deze darrenvolken zijn alle voorzien van dochters van één geselecteerde topmoer. De acht enthousiaste leden van de groep telen elk jaar weer een voldoende aantal zuster-

koninginnen die worden ingewinterd en waaruit het jaar daarop de benodigde darrenvolken worden geselecteerd. Wij van Teeltgroep Marken ondernemen elk jaar, steeds op zoek naar geschikte darrenlijnen, een reis naar gerenommeerde telers in het buitenland (Denemarken, Duitsland, Griekenland en Turkije).

Keld Brandstrup

In 2002 hebben wij afspraken gemaakt met Keld Brandstrup, een Deense topteler, voor de levering van een Lamarckii darrenlijn die enige varroatolerantie in de bestaande lijnen zou kunnen brengen. De ervaringen met deze bij op het punt van varroatolerantie en de eigenschap goed te kunnen omgaan met de diverse aanverwante ziekten, zoals zakbroed, Europees vuilbroed en de diverse andere virusaandoeningen, zijn zeer positief.

Brandstrup heeft in het najaar van 2002 een dertigtal koninginnen geleverd die door ons zijn ingewinterd. Na een eerste selectie, begin maart 2003, zijn een twintigtal hiervan naar een geïsoleerde plek in de polder gebracht om daar te profiteren van de overvloedige wilgen- en paardenbloemdracht. Eind maart, begin april, werden de volken voorzien van een strook darrenraat en werden honingkamers geplaatst. Bij slecht weer werd gevoerd. Koninginnenroosters worden niet gebruikt zodat de darren in weelde opgroeien en te allen tijde bij het voer kunnen komen want slecht gevoerde darren zijn onvruchtbaar. Een gebrek aan voldoende vruchtbare darren leidt uiteindelijk tot teleurstellende paringsresultaten.

Het weer in het voorjaar van 2003 was zo goed dat twaalf geselecteerde volken, overlopend van darren, op Marken geplaatst konden worden. Om de volken aan de gang te houden werden zij voortdurend met een suikeroplossing gevoerd. In de eerste periode zijn ±400 koninginnen op het bevruchtingsstation geplaatst. Het aantal geslaagde bevruchtingen bedroeg voor de leden van de Markengroep meer dan 90%. Bij de overige inzenders meer dan 80%, hetgeen ook een goed gemiddelde mag heten. De eerste berichten over de resultaten met deze paring zijn veelbelovend.

Thomas Rueppel

Bij de tweede doorgang (periode vanaf 1 juli tot einde seizoen) is de zeer vitale sahariensis TR 9922 darrenlijn gebruikt, afkomstig van een bekende Duitse teler, Thomas Rueppel. Van het eerder verkregen teelt-

materiaal is, net als voor de lijn uit de eerste periode, in de zomer van 2002 ook weer een groot aantal koninginnen geteeld. Verdeeld over onze groepsleden zijn er 50 stuks in volken ingevoerd en ingewinterd. Na een eerste selectie zijn begin mei, in afwachting van de plaatsing op Marken, een twintigtal zusters op een geïsoleerde stand met goede dracht geplaatst om te voorkomen dat vreemde darren op de volken toe kunnen vliegen (het voortdurend opsluiten van de darren vinden wij geen goede oplossing). Door het goede weer waren de darrenvolken begin juli zo zwaar dat het vervoer een hele toer was. Na definitieve selectie zijn 15 volken op Marken geplaatst. In de tweede periode hebben ±350 koninginnen gevlogen. Een groot aantal was afkomstig van buitenlandse collega's. De resultaten gedurende de tweede doorgang waren haast nog beter dan in van de eerste. Een bevruchtingsresultaat van 90% of hoger was eerder regel dan uitzondering. Een drietal factoren zijn hieraan debet: ten eerste moeten goed geprepareerde volkjes met bronstige moeren aangeboden worden, ten tweede moeten er voldoende geslachtsrijpe darren aanwezig zijn, en als laatste moet het goed vliegweer zijn. De eerste twee factoren hebben de imkers zelf in de hand,

de laatste niet. Gelukkig was het jaar 2003 qua weer uitzonderlijk goed. Men kan ongetwijfeld het komende jaar de nodige toppers in de diverse teeltverslagen verwachten!

2004

Voor 2004 beschikt de teeltgroep wederom over een tweetal darrenlijnen. Voor de eerste periode de lijn KB99068, afkomstig van een dochter van de darrenlijn die in 2002 op het eiland Nexelö (Dk) heeft gestaan. Deze lijn vererft zeer stabiel en heeft zich in het verleden reeds bewezen. Voor de tweede periode beschikken wij over een zogenaamde Meda-lijn, afkomstig van Thomas Rueppel, die vooral geschikt is om oude lijnen wat meer vitaliteit te geven. Van beide lijnen zijn 35 moeren ingewinterd. Na uitwintering en selectie zullen er per periode tenminste een 17-tal worden geplaatst, teneinde de darrendruk nog verder op te voeren. Het streven is om in 2004 op Marken het magische getal van 1000 geplaatste koninginnen te bereiken. Voor alle duidelijkheid, de toegang tot het bevruchtingsstation is slechts mogelijk op uitnodiging. Wij hopen op een net zulk een mooie zomer als in 2003!

advertentie

2004

Original Buckfast Queens

Alle koninginnen en begeleidende bijen met gezondheidscertificaat en vrij van Vuilbroed en Varroa

Stand bevruchte Koningin (productie F 1)

inclusief verzenden: € 25,=
Te bestellen bij:
TEELTGROEP MARKEN
Aad Wolvers
Kerpsdam 4
2361 CH Warmond
Nederland
tel: 071-3010964
06-10649480
email: wolvers@cistron.nl
www.buckfast.nl

Bel, mail of fax voor gratis info-brochure of bezoek onze website

Eiland bevruchte Koningin (ras zuiver)

inclusief verzenden: € 67,=
Te bestellen bij:
BUCKFAST DENMARK
Keld Brandstrup
Reerslevvej 18A
DK-4291 Ruds Vedby
Denmark
tel: 0045 58 26 18 10
0045 58 26 18 40
email: buckfast@internet.dk
www.buckfast.dk

Bijen in de wachtkamer

Hayo Velthuis, bedankt voor het zeer uitgebreide antwoord op mijn ingezonden stukje over wonderlijk bijengedrag! Weer wat geleerd. Minder leuk is het om in ons blad BIJEN te lezen dat ons blad weer zonnig moet veranderen. Sinds de huidige vormgeving spreekt het blad met zijn vele interessante, goed leesbare artikelen mij zeer aan. En niet alleen mij! Ik deponeer dit blad altijd direct nadat ik het uitgelezen heb in de wachtkamer van de tandartspraktijk waarin ik werkzaam ben in Ede. En ik kan de overige redactieleden, evenals het bestuur, mededelen dat het een van de meest gelezen bladen is! Er komen heel vaak reacties en vragen over bijen en het imkeren van de kant van de patiënten. Ook wordt het blad af en toe 'geleend' of een scholier vraagt of hij/zij er iets uit mag knippen voor een werkstuk. Voor mij hoeft het niet zo'n glossy glimmend glad blaadje te worden. Hartelijke groet,

Gerard Willemsen, Maarsbergen

146

Positief perspectief

Het gaat niet goed met de imkers in Nederland. Bijenverenigingen hebben te kampen met een sterk teruglopend aantal leden. Regelmatig wordt er in de media aandacht besteed aan dit onderwerp. Vergrijzing, de problematiek van het teruglopende aantal imkers en fusies van verenigingen worden vaak zwaar aangezet. 'Imkers een uitstervend ras' of 'Nederland zonder imkers?', zijn gebruikelijke koppen waarop veelal een schitterend inhoudelijk verhaal van een imker volgt. Is de kop dan wel goed voor een dergelijk artikel? Wat willen wij als imkers bereiken met deze naar mijn mening negatieve media-aandacht? Wie sluit zich aan bij een uitstervend ras of een sterk

vergrijsde vereniging waar het niet goed mee gaat? De strekking van de gevoerde propaganda kan wat mij betreft positiever aangezet worden. Een kop in een regionale krant met; 'Imker is mentor van leerling-imker' of 'Leerling-imkers krijgen eerste bijenvolk van seniorlid' zegt naar mijn mening veel meer over de toekomst, sfeer en betrokkenheid binnen een vereniging. Een vereniging waar voor nieuwe leden iets te halen valt en niet een vereniging die gered moet worden. Daar heeft toch niemand trek in? De vooroordelen over bijen houden en over verenigingen moeten we naar mijn mening niet steeds opnieuw in de media laten bevestigen. Laten we naar de toekomst kijken en gericht onze kennis overdragen op geïnteresseerden.

De beginnerscursus waarmee ik vier jaar geleden gestart ben kent geen uitvallers. Iedereen is imker geworden en allen dragen we onze kennis en ervaringen verder uit. We hebben een schitterende hobby waar veel mensen meer over willen weten. Laten we deze mensen ook iets aanbieden en laten we in de verenigingen eens inventariseren wat en hoe we als vereniging echt verder willen!

Jan Willem Zwart, Buitenpost (Frl.)

Ongemerkte koningin

In aanvulling op het stukje over de basisregels voor het zoeken/vinden van een ongemerkte koningin is het interessant te vermelden hoe je van gedragskenmerken gebruik kunt maken. Uit ervaring weet ik dat je bij het aanschouwen van die wirwar van duizenden bijen op een raampje je eerst niet weet waar je 'het zoeken moet'. Echter, naast de vorm valt een koningin ook duidelijk door haar gedrag op. In een moergoed volk zullen de bijen zich bij een inspectie overdag rustig gedragen. Ze lopen als het ware 'op lage poten' over de raat. Naarmate de tijd vordert gaan ze meer samenklonteren. Dat geldt zowel voor de duur van de verstoring als voor het tijdstip op de dag. De voorkeur voor een inspectie midden op de dag in plaats van bijvoorbeeld 's avonds, heeft dan ook meer met het tijdsritme van de bijen te maken dan met het absolute aantal bijen. Tussen de 'rustige' bijen valt de met versnelde pas lopende koningin onmiddellijk op. De koningin probeert zich snel aan het licht te onttrekken en de van de zon afgekeerde kant te bereiken. Een bijkomend aspect is dat de bijen wijken voor een moergoede koningin. Er is dus steeds een beetje ruimte om de koningin. Daarom is op een goed bezette raat de koningin makkelijker te vinden dan op een legere raat. Zodra de koningin op deze wijze is opgemerkt vallen

advertentie

De Immenhof

Vakhandel voor de imker

Kijk op www.immenhof.nl
voor prijscourant, aanbiedingen, markten enz.

Geopend: Zaterdag van 8.00 - 12.00 en na telefonische afspraak.
Harremaatweg 36, 3781 NJ Voorthuizen, 0342-472837 / 0653182006
info@immenhof.nl / www.immenhof.nl

uiteraard de lichamelijke kenmerken duidelijk op. Het zoeken op andere tijdstippen, na teveel verstoring of naar een niet-moergoede koningin is veel lastiger.

Jan de Heer, Loppersum

Mintplant tegen varroa

Het is nu zondagmorgen bijna 12 uur en ik heb net even de tijd om 'n briefje te schrijven voor de rubriek 'Imkerervaringen'. Het betreft de handelingen die ik heb gedaan na het afhalen van de laatste honing. Het was 'n zeer goed jaar. Ook heb ik geen problemen gehad met uitgewinterde volken (geen dode en geen zwakke). Na het afhalen van de honing ben ik begonnen met het grondig controleren en winterklaar maken van de volken. Om in te winteren heb ik eerst de volken op één bak gezet om die daarna te verenigen met de jonge volkjes die ik ieder jaar opweek uit raszuivere, standbevruchte carnicalarjes (carnica hofmanlijn). Ik verwacht van de lente dus sterke volken.

Op 7 september heb ik Apistanstrippen ingehangen en ben ik begonnen met voeren.

Op 16 september gingen we met vakantie en werden de bijen door iemand anders afgevoerd. Na terugkomst op 30 september ben ik eerst naar m'n

bijen gaan kijken of er veel varroamijten waren gevallen. Er waren er inderdaad veel gevallen; bij 'n stuk of vier héél veel (ik heb 17 productievolken). Ik heb de schuiven schoongemaakt en na een paar dagen weer gekeken: bijna geen varroamijten. Omdat er veel geschreven wordt over andere bestrijdingsmethoden wilde ook ik eens iets anders proberen. Ik heb de afgelopen zomer mintplanten vermeerderd die een zeer sterke zoete geur verspreiden. Toen er niet veel mijten meer vielen, heb ik bij elke kast een handvol van die mintplant boven op de raampjes gelegd, daar overheen plasticfolie, dekplank en deksel. Na een paar dagen lagen er overal weer mijten (tellen doe ik niet). Alles netjes laten liggen. Nu, na een dag of tien, liggen er weer behoorlijk veel mijten. De volken die eerst de meeste mijten hadden, hebben die nu ook weer. Momenteel vallen er veel mijten die licht tot zeer licht van kleur zijn. Ze liggen voor het merendeel onder de raampjes met broed.

Ik heb de indruk dat de mintplant hier wel degelijk invloed op heeft. Of dit echt zo is weet ik niet maar als andere imkers dezelfde ervaringen hebben dan hoor ik dat graag.

H. van Welij

Cuijkseweg 5, 5441 XA Oeffelt. Tel.: 0485-36 19 39

bijen

FOTO VAN DE MAAND

Ruud van Leus uit Oosterbeek maakte deze foto van een omgebouwde bus in de buurt van VSAR in Kroatië in 2001.

MRL voor oxaalzuur in honing

Het is noodzakelijk de varroamijt doorlopend te bestrijden. Vanwege de biologie van zowel de gastheer als de parasiet is geïntegreerde bestrijding, uitgevoerd met verschillende middelen en methoden door het jaar heen, absoluut nodig. Dit is nog belangrijker geworden omdat de mijt inmiddels resistent is geworden tegen de tot nu toe ingezette middelen. Oxaalzuur is onmisbaar voor de late herfst-/winterfase van het geïntegreerde concept tegen varroa-besmetting. Goedkeuring door de overheid werd tegengehouden doordat het maximaal toegestane residuniveau (MRL=Maximum Residu Level) eerst officieel moest worden vastgesteld.

148

Bijenonderzoekers vanuit heel Europa hebben de taak op zich genomen gezamenlijk nieuwe middelen te ontwikkelen voor de bestrijding van varroa. Voor dit doel is een Europese Unie *Task Force*: 'Integrated Varroa Control' opgericht. Eén van de tot nu toe bereikte resultaten is de toepassing van oxaalzuur als bestrijdingsmiddel. De groep heeft de gehele procedure vanaf het begin tot aan het toepassingsstadium en de toelating als medicament (Nanetti en anderen, 2003) begeleid.

Waarom is vaststellen van de MRL nodig?

In EU-landen wordt pas een toelating voor een nieuw veterinair medicament voor gebruik afgegeven nadat de EMEA (EU Agentschap voor Evaluatie van Medische producten) het maximaal toegelaten residugehalte van de werkzame stof in het uiteindelijke voedingsproduct heeft vastgesteld. Deze procedure moet consumenten beschermen tegen toxicologisch te hoge residuen van medicijnen die gebruikt zijn op dieren.

Procedure om een MRL vast te stellen

Voor mierenzuur, melkzuur en thymol, die ook worden ingezet in de alternatieve varroabestrijding, bestond al een MRL (deze stoffen zijn opgenomen in Annex II van de Council Regulation ECC 2377/90), maar helaas was er nog geen MRL vastgesteld voor oxaalzuur. Om legaal gebruik van oxaalzuur als een essentieel winterbehandelingsmiddel in het geïntegreerde concept opgenomen te krijgen hebben de leden van de Europese Werkgroep voor Varroabestrijding de procedure opgestart om de MRL voor oxaalzuur door de EMEA te laten vaststellen.

Hiervoor moest een dossier opgesteld worden over de huidige stand van de kennis over de toxiciteit van oxaal-

zuur en over mogelijke residuvorming in voedingsmiddelen, in dit geval honing. Een team van deskundigen van EMEA beoordeelt het dossier, geeft een oordeel over de mogelijke gevaren van het middel en stelt zonodig een MRL vast.

Financiering van de MRL procedure

Een MRL vaststellen is normaliter een dure onderneming die al gauw €100.000,- kost. De helft daarvan is nodig om het MRL dossier op te bouwen en de andere helft voor de evaluatie door EMEA. Ons werk om het project voor elkaar te krijgen is gratis ingezet. De Europese Werkgroep voor Geïntegreerde Varroabestrijding heeft geen financiële middelen. Daarom werden de bijenhoudersorganisaties in verschillende Europese landen benaderd met het verzoek om dit project te helpen financieren met een bedrag vastgesteld aan de hand van het aantal bijenvolken per land. Oostenrijk, België, Denemarken, Finland, Frankrijk, Duitsland, Italië, Nederland en Zweden hebben samen het project gefinancierd; sommige landen met bedragen veel hoger dan op grond van het aantal bijenvolken redelijk was. Speciale dank gaat uit naar de Franse bijenhouders, die ongeveer 45% van het budget aanleverden uit geld van het Europese Bijenhoudersfonds. In Italië werd behalve door de bijenhoudersassociaties ook door twee bijenonderzoeksinstituten financieel bijgedragen om het project te ondersteunen. Op eigen initiatief droeg Noorwegen, alhoewel geen EU-lid, met een behoorlijk bedrag bij.

Helaas hebben sommige landen nooit op de herhaalde verzoeken om een bijdrage gereageerd (Groot-Brittannië, Griekenland, Luxemburg, Portugal en Spanje). We hadden geen contactpersoon in Ierland. Doordat deze landen hun deel van het werk niet financierden, liep het project in de financiële problemen en het zou hebben moeten worden afgebroken als de EMEA niet, op het allerlaatste moment, ons verzoek tot kwijtschelding van de afhandelingbijdrage van €58.000,- had ingewilligd. Na talrijke brieven en discussies erkende de EMEA het publieke belang van de honingbij en de noodzaak om bijenpopulaties sterk te houden alsmede het probleem van de (te) kleine markt om medicijnen voor deze dieren te ontwikkelen. Dit betekende dat de honingbij in feite gelijk werd behandeld als de andere '*Minor Species*', alhoewel de honingbij niet als zodanig wordt genoemd in de relevante *Note of Guidance*. Een bijkomend aspect was dat de Vrije Universiteit van Berlijn sterk betrokken was bij de

procedure maar er geen financieel belang bij had. Uiteindelijk waren er voldoende financiële middelen beschikbaar om het project voort te zetten.

Het zou ideaal geweest zijn als de bijenhoudersorganisaties uit de verschillende EU-landen samengewerkt hadden, om als een competente contactpersoon op te treden voor de onderzoekers die aan een project werkten dat, uiteindelijk, alle bijenhouders ten goede zou komen. Zelfs slechts één gemachtigde contactpersoon zou ons al enorm veel werk hebben bespaard.

Samenstellen van het MRL-dossier

Het MRL-dossier is opgebouwd uit twee delen: de toxicologie van oxaalzuur en de residuen van oxaalzuur in honing. Het eerste deel vat bestaande informatie samen over de stof, over de farmacologie en over de humane en algemene toxicologie. Dr. Jean-Michel Poul van de Franse Keuringsdienst van Waren AFSSA heeft het dossier (129 pagina's) in samenwerking met de auteurs van dit artikel samengesteld. Het rapport over de residuen bedroeg 75 pagina's en bevatte gedetailleerde informatie over de chemische samenstelling van de stof, een samenvatting van alle publicaties over het residuprobleem in bijenproducten en de relevante analysemethoden. Dit rapport werd samengesteld door Dr. Alex Wibbertmann van het Duitse 'Fraunhofer Instituut voor Toxicologie en Experimentele Geneeskunde', ook weer in samenwerking met de auteurs. Deze twee onafhankelijke experts stellen na deze evaluatie van het dossier voor om oxaalzuur toe te voegen aan Annex II van de Council Regulation (EEC) 2377/90, ter bestrijding van *Varroa destructor*. Van stoffen in Annex II is geen vaste concentratie als MRL vastgelegd, wat betekent dat er geen tevoren vastgestelde maximaal toelaatbare hoeveelheid oxaalzuur als residu in bijenproducten is afgesproken. De experts beargumenteerden dat als volgt: De natuurlijke concentratie van oxaalzuur in honing zou, als het al zou gebeuren, slechts minimaal toenemen door correct gebruik van oxaalzuur tegen parasieten. Ten tweede: de hoeveelheid oxaalzuur die een persoon binnen zou krijgen door het dagelijks eten van honing is toxicologisch gezien verwaarloosbaar en slechts een piepkleine fractie van de hoeveelheid die men als residu binnenkrijgt bij het eten van andere voedingsmiddelen.

Evaluatie en besluit door EMEA

Het aangeboden dossier is geëvalueerd door de EMEA-commissie, verantwoordelijk voor diergeneesmiddelen (CVMP). In deze procedure werd het dossier besproken en gedetailleerd van commentaar voorzien door de Rapporteur (uit Duitsland) en de co-rapporteur

(uit Denemarken). Hun rapportage vormde de basis voor het besluit van de Commissie, genomen op 9 en 10 december 2003 in Londen, dat oxaalzuur wordt toegevoegd aan Annex II van de Council Regulation (EEC) 2377/90 (wat eerder al was besloten voor mierenzuur, melkzuur en thymol). Dit betekent dat er geen maximumgrens gesteld is voor oxaalzuurresiduen in honing. Dit betekent echter niet dat imkers een buitensporige hoeveelheid oxaalzuur mogen gaan toepassen bij de behandeling van hun bijen. Volgens de Europese Honingrichtlijnen mag honing 50 milli-equivalenten aan vrije zuren bevatten. Deze limiet is snel overschreden en dan loopt de imker tegen problemen aan als zijn honing door de autoriteiten wordt gecontroleerd. Wanneer oxaalzuur op de juiste manier wordt toegepast, is er absoluut geen gevaar voor problemen met de honing.

Wat betekent dit voor de bijenhouders?

Nu de EMEA deze beslissing heeft genomen kan ieder afzonderlijk land nationale toelating van oxaalzuur aanvragen (of voor producten die oxaalzuur bevatten) ter bestrijding van *Varroa destructor* in bijenvolken. Dit betekent dat oxaalzuur binnenkort beschikbaar zal zijn voor legaal gebruik als een ecologisch verantwoorde winterbehandeling van bijenvolken tegen de varroamijt.

Een woord van dank

Onze speciale dank gaat uit naar Jean-Michel Poul en Alex Wibbertmann, de makers van het dossier en naar Jean-Michel Poul voor zijn steun bij het aanbieden van het dossier aan EMEA. Marc Subirana van het Franse Bijen Ontwikkelingscentrum CNDA (Centre National de Développement Apicole, F-45595 Paris) was erg behulpzaam bij het tot stand komen van de genereuze financiële bijdrage van de Franse bijenhouders. We willen ook alle collega's van de Europese Werkgroep voor Geïntegreerde Varroabestrijding bedanken, die allen in hun eigen land eraan bijgedragen hebben dat de financiële basis onder het project werd veiliggesteld.

Literatuur

Nanetti A., Büchler R., Charrière J.D., Fries, I., Helland S., Imdorf A., Korpela S., Kristiansen (2003). Oxalic acid treatments for Varroa control (Review). *Apiacta* 38(1): 81-87.

Anton Imdorf en Eva Rademacher

European Working Group for Integrated Varroa Control
Vertaling: T. Blacquière

'In heldere honing zit veel minder gezondheid'

Adrie van Luijk

Op 28 mei 2003, een stralende dag, heb ik samen met Johan Mensink om 10 uur een afspraak met Geert Schwieters, een grote imker in Dedemsvaart. Achter het oudere woonhuis staan zo'n vier of vijf flinke bedrijfsgebouwen. Lag de woning vroeger mooi achteraf in het groen, nu ziet Geert de nieuwbouw van Dedemsvaart-Zuid vanuit de woonkamer naderen. In de oude veenkoloniale omgeving liggen overal akkers vol fris groen van jonge maïs, gerst en aardappelen. Ik verbaas me erover, dat een grote imker woont aan de rand van zo'n open gebied. Niet de beste drachtplantenstreek. Je moet wel reizen.

150

— We gaan de oprit op langs het houten bordje met 'Schwieters Bijenstal'. Na even zoeken vinden we Geert in huis. Waar we voor komen hoeft niet gezegd. In de gezellige kamer duiken we bij elkaar. Of hij het erg vindt dat ik zo af en toe wat opschrijf? Al heel snel rolt uit de mond van Geert het ene verhaal na het andere. Zijn 75 jaar zie je niet aan hem af; de bijen zijn goed voor hem geweest. Zijn vader startte het imkerbedrijf ooit bij Schonebeek, waar de schaapherder op een ochtend in augustus meldde, dat hij de klompen nat had van de heidehoning. Later maakte hij de overstap naar Dedemsvaart. Vroeger lagen achter het huis vijf hectaren appelbomen. In het bedrijf werkten na verloop van tijd ook Geert en zijn broer. Samen gaven ze vorm aan een indrukwekkende imkertraditie.

In de oorlog

De vijf oorlogsjaren zitten bij Geert in het geheugen gegrift. Toen werden hun volken door Lubbers met paard en wagen vervoerd. Je moest nog wel eens achter een boom gaan staan als er vliegtuigen aankwamen. Die schoten op alles met wielen wat bewoog. Lubbers had een vurig paard voor de wagen dat soms ook geweldig koppig kon zijn. Een keer hadden ze een heleboel volken weggebracht. Na het lossen wilde het paard niet meer trekken. Misschien kwam het doordat de volken afgezet waren? Dus alles er weer op. Hielp niet. Dan maar een ander paard ervoor. Die trok wel, maar dat ging zo vlot, dat de hele kar met lading en al op de kop in de sloot terecht kwam.

In de jaren '50 gingen ze voor de kersen naar Eysden bij Maastricht. Vandaar moesten ze dan door naar het koolzaad in Groningen. Dat was ver. Als imker bracht

hij in één nacht wel 400 volken naar de schietheide bij Oldebroek.

Dit jaar ging Geert omstreeks half maart met 22 volken naar de wilg in de Ooypolder bij Nijmegen, waar volgens deskundigen wel 160 soorten wilg groeien. Daarna trok hij met 12 volken naar de omgeving van Tiel voor de appels, die steeds minder talrijk worden.

Bedrijfsmethode

Nu heeft hij 40 volken. Het was lastig, dat hij zoveel nieuwe koninginnen nodig had. Die was hij misschien kwijtgeraakt door de kasten te verplaatsen tijdens oriëntatievluchten? Hij trok nieuwe koninginnen door de moeder eruit te halen en dan op nieuwe eitjes moerdoppen te laten bouwen en tenslotte het volk op een moerdop verder te laten gaan. Geert snijdt erg veel darrenwerk weg. Daarnaast bestrijdt hij de mijt met de gangbare middelen. Van de varroamijt heeft hij niet zoveel last. Hij heeft afgelopen najaar en winter geen sterfte gehad.

Honing

Hij levert de honing, 1.200 à 1.300 kg per jaar, aan een groothandel in Lelystad, meestal als crémehoning. Om raathoning te krijgen zet hij niet een stukje kunst-raat in, maar maakt aan de onderkant van de toplat van een leeg raampje een streep was. De bijen zetten daar dan raat op.

Voor een goede honingooft op de heide telt: *'Met sliet van de diek möj d'r op, en met 't stöf er weer öf.* Heel vaak is de honingopbrengst het best, als de planten met de voeten in het water staan en met de kop in de hitte. Alleen klaver niet, die geeft het beste als ze met 30°C flauw op het land ligt. Alleen niet bij noordenwind, want *'noord is de moord en west is 't best'*.

De ramp in Tsjernobil heeft de handel in honing veranderd. Voor de ontploffing zat er al 50 becquerel in heidehoning, maar erna was dat gestegen tot 600. Toen mochten ze geen honing meer verkopen. Ervoor haalde hij wel extra heidehoning uit de omgeving van Bremen en Bordeaux, maar nu niet meer. De heide gaat trouwens overal in Europa achteruit, ze raakt steeds verder begroeid met gras.

De uitrusting van het bedrijf

Na al deze verhalen staan we op en gaan we rondkijken. In een aangrenzend gebouw laat hij zijn kolbtoestel zien. In het rode toestel, zo groot als een forse ouder-

Een waar imkerparadijsje, daar zijn we terecht gekomen

wetse wringer voor de was kan je een raam met heidehoning op en neer laten gaan terwijl van opzij beweeglijke pennen de honing losmaken. Ook laat Geert nog even het geprepareerde raampje voor de raathoning zien, met de streep was onderop de bovenlat. In het voorbijgaan vang ik op, dat Geert ieder jaar 10 kilo ontzegelwas heeft.

Een wassmelter heeft hij niet. Hij stopt de wasresten in een dunne aardappelzak en legt die in een bak met een gasvlam eronder. Zodra de was begint te smelten, stamp hij erop met een stamper en perst zo de was eruit. Naast het kolbtoestel zag ik dikke stukken was liggen.

Drachtgebieden

Met de Mazda gaan we op weg naar een andere plaats waar ook nog een deel van het bedrijf gevestigd is. Onderweg vertelt Geert dat hij ook wel met de bijen naar de Knardijk ging naar de moerasandijvie. Als die met de wortel in het water stond en met de kop in de zon, dan kwam er veel honing af. Hij is ook jaren op de Bosplaat geweest, daar hadden zijn bijen 600 ha. lamsoor tot hun beschikking. Maar nu mogen ze er niet meer heen, ondanks de kosten voor de overtocht per boot die ze er voor over hadden en de belasting die ze betaalden voor de honing. Maar een mooie plek was het wel. In veertien dagen haalde hij er een keer met een volk 50 kg honing.

Imkerparadijsje

In het bos aangekomen weet ik niet wat ik zie! Aan de linkerkant van de weg, midden in een bos, ligt een open plek die niet zolang geleden door de nieuwe eigenaar is ingezaaid met gras. Midden in het veld is een klein plukje bos met een vakantiehuisje. We rijden

linksaf een bospad in, over het erf van een boerderij, door een openstaand hek tussen een heleboel kasten door naar het vakantiehuisje. Een waar imkerparadijsje, daar zijn we terecht gekomen. Zit hier wel dracht genoeg? Dat weet hij eigenlijk niet, maar in de volken laat hij genoeg voer en de nieuwe jonge volken voert hij bij. Johan veronderstelt, dat in de omgeving genoeg vuilboom staat en ook nog wel braam en linde. We stappen uit de auto en lopen naar de netjes opgestelde kasten, een mooi gezicht. Ik verbaas me: hoe hou je zoveel volken in de hand? Ik heb het met die twee van mij vaak al zo druk.

Open ruimte boven de kast

Hij loopt naar de nieuwe volken en licht een deksel. Ik zie een ruimte zo groot als een honingkamer, er staat een voerbak in, maar die is anders dan wat ik gewend ben. Het is een van multiplex getimmerde open voerbak, die nu leeg is. De hele ruimte zit vol bijen, die door een gaatje naar beneden kunnen. Hij gebruikt voer uit dezelfde containers als ik. Van alle nieuwe volken licht hij even de dekplank en controleert snel. Vlak onder de dekplank zie ik op de groene kasten een witgeschilderde rechthoek met daarop bij sommige kasten met potlood geschreven aantekeningen. Heel handig: geen gezeur met papier.

Hij heeft de gewone Hollandse bijen. Bij de laatste kast merk ik, door een steek net bij mijn oor, dat die ook fel kunnen zijn. Er staat een knalgele Dadantkast; een aardigheidje, vind Geert. Ik heb zo'n idee, dat je aan zo'n kast gevuld met bijen en veel honing een hele kluf hebt, als je die bij het koolzaad wil weghalen. Geert zegt dat het tillen de laatste tijd inderdaad een klus begint te worden.

Honingslinger

We gaan, aangespoord door de bijen, naar het vakantiehuisje. Eenmaal binnen, zie ik een ruimte waarin een prachtige grote slinger staat: een 'Thomas' uit Frankrijk. Geert start de elektromotor en laat zien wat er gebeurt. In stilstand wijzen de zes rekken voor de honingramen naar het midden. Zodra het draaien begint, zwaaien ze scharnierend aan de buitenwand naar buiten. De honing aan de buitenkant wordt er zo uitgeslingerd. En nu het wonder! Even schakelen, en de raten draaien de andere kant op. En ja hoor! Nu draait de andere raatzijde naar de buitenwand en door de centrifugale kracht wordt de honing eruit gegooid. Geert zeef door een gewone zeef en een kaasdoek. Hij vindt dat je niet te erg moet filteren. Dat ze op honingkeuringen prijzen geven voor de helderste honing vindt hij niet juist, want in die honing zit veel minder gezondheid.

Gekantelde kasten

Intussen begint er wat minder tot me door te dringen van wat Geert me laat zien. De bijensteek boven mijn oor werkt door. Een dokter? Nee, niet nodig, want ik herken het. Een volgende keer kan ik toch maar beter een kap opdoen.

Onderweg, terug naar Dedemsvaart, vertelt Geert nog van ongelukken die ze hebben meegemaakt tijdens het vervoer van de volken. Zoals die keer dat een wagen beladen met volken op een redelijk drukke weg kantelde. Daardoor lagen er heel veel volken over de weg en in de sloot. Automobilisten hadden

daar last van. Een plaatselijke politieagent ook. Die stelde, dat als de bijen niet voor zes uur weg zouden zijn -het was half vijf- hij er de brandslang op zou laten zetten. De verantwoordelijke imker - geïrriteerd door zoveel gebrek aan kennis- voegde hem verontwaardigd toe: 'Dan kan ik net zo goed meteen naar huis gaan, want zo iets red je natuurlijk niet in 1,5 uur'.

Zo bereiken we weer Geerts huis met een opschrijfboekje vol aantekeningen, een hoofd vol indrukken en een fototoestel vol met foto's. Geert, bedankt!

bijen

CENTRE APICOLE DE RECHERCHE ET D'INFORMATION

152 Europees Congres CARI

Ghislain de Roeck

Ter gelegenheid van zijn twintigste verjaardag organiseerde CARI op 22 en 23 november 2003 een eerste Europees Congres over de bijenteelt. De tweedaagse was een enorm succes.

Gespreid over twee dagen behandelden bekende Europese sprekers zes thema's.

Welke bij voor morgen? Hubert Guerriat (Nigra, België), Paul Jungels (Buckfast, Luxemburg) en Josef Ulz (carnica, Oostenrijk) verzorgden dit belangrijke thema. Elke spreker lichtte zijn keuze toe. Hoe verschillend die ook is, over één zaak waren ze het roerend eens: het genetische patrimonium van de bij, zoals dat zich in de verschillende Europese regio's heeft ontwikkeld, moet behouden blijven.

De bij in ons milieu De evolutie van het dossier over de vergiftigingen toont aan dat de dood van bijenvolken en zelfs de toekomst van de bijenteelt als economische activiteit onvoldoende zwaar wegen om het probleem op de agenda van de beslissers te krijgen. Het is dus essentieel om het debat op het publieke forum te voeren. De imkers moeten zich, via pressiegroepen, dringend uitdrukken in termen van openbare gezondheid en consumentenbelang. De homologatieprocedure van pesticiden moeten we langs politieke weg laten herzien.

Onze noorderbuur Ronald Driessen had ook een boodschap voor hen die het bestuivingwerk van de bij belangrijker vinden dan haar producten. Dat werk blijft alsnog belangrijk, maar wordt meer en meer door andere 'operatoren' vervuld. Imkers moeten zich ervan bewust zijn dat het bestuivingwerk van de bij aan economisch belang dreigt in te boeten.

Naar een geïntegreerd beheer De kwaliteit van producten en arbeid wordt een topprioriteit op Europees vlak. De regels die daarmee gepaard gaan moeten we verwelkomen en niet beschouwen als obstakels. Ze houden nieuwe kansen in om het imago van onze honing te verbeteren, ten opzichte vooral van de ingevoerde 'honing' uit de supermarkten. Kwaliteitsverbetering slaat ook op onze arbeid. De passie voor onze hobby mag niet doen vergeten dat rugpijn vele imkers teistert. De technologische vooruitgang opent nieuwe perspectieven. Vooruitgang betekent ook dat we onze associatieve gesteldheid verbeteren. Imkers moeten structuren oprichten die de dialoog en samenwerking bevorderen, eerder dan de verdeeldheid en conflicten.

Informatie is een belangrijk gegeven voor een dynamische bijenteelt. Glyn Davies belichtte terzake een uniek Engels informatiemodel m.b.t. de gezondheidscontrole van de bijen.

De honingmarkt Europese reguleringsinstrumenten zijn nodig om de inkomsten van de (beroeps)imkers te beschermen tegen de prijsschommelingen op de honingmarkt.

De toekomst De diversificatie van ons aanbod en het creëren van gemeenschappelijke verkoopstructuren zijn essentieel. Een officieel Europees kwaliteitslabel is gewenst.

Bij en maatschappij 'De imkers verminderen in aantal, maar stijgen in leeftijd'. Met deze boutade begon Jos Plaizier zijn uiteenzetting over de situatie van de imkerij in Nederland. Het is bij ons niet anders.

Paolo Gouveia legde uit hoe de toekomst van de bijenteelt kan bevorderd worden door koppeling aan programma's voor plattelandsontwikkeling.

De Amsterdamse Bijenvereniging

De eerste Nederlandse Imkerdag 1922 in Amsterdam op het toenmalige terrein van de AVBB.

Danielle Kars, bestuurslid AVBB

Op zondag 6 juli 2003 kwamen ruim 150 mensen naar het imkermuseum op het Nieuwe Bijenpark in de Eendrachtspolder in Amsterdam om twee jubilea te vieren. Negentig jaar geleden werd de Amsterdamse Vereniging tot Bevordering van de Bijenteelt (AVBB) opgericht en een halve eeuw geleden werd de Stichting Bijenpark Amsterdam in het leven geroepen.

In 1913 werd de Amsterdamse bijenvereniging opgericht. Toen begon de lange en avontuurlijke zoektocht van bijenliefhebbers naar een plek om te imkeren in de buurt van de stad. In 1922 werd een plek gevonden in het huidige Amsterdam-Zuid, waar in datzelfde jaar de eerste Nederlandse Imkerdag werd georganiseerd. In een historische film, die op 6 juli werd getoond, is te zien hoe een aantal jaren later op een dergelijke imkerdag vele imkers waarschijnlijk voor het eerst de voordelen van een bijenkast met ramen (ten opzichte van de korf) werd uitgelegd. Na een verhuizing in 1932/33 verschijnt de grote stichter van het bijenpark ten tonele: dr. Sieger en zijn vrienden. Zij hielden niet alleen bijen voor de honing, maar ook voor wetenschappelijk onderzoek. In 1936 moesten de imkers weer weg en werd het Oude Bijenpark aangelegd in Amsterdam-Sloten aangelegd met ruime tuinen die voldoende ruimte boden voor meerdere bijenvolken. In 1965 vond de aanleg van het Nieuwe Bijenpark

plaats (aan de westelijke rand van Amsterdam) omdat een groot deel van het Oude Park moest worden opgeofferd voor de aanleg van de snelweg A4.

Een rond ontwerp

Het ontwerp van de aanleg voor het huidige Nieuwe Bijenpark werd geleverd door tuinarchitect Jan J. Bosma (1895–1985) die met zijn omstreden ontwerp met ronde vormen het park een sterk landschappelijk karakter gaf. Nieuw was dat op het park een ruim imkergedeelte werd ingericht voor imkers die niet over een grote tuin konden of wilden beschikken. Op dit moment zijn er zo'n 80 zogenaamde siertuinen, waarop tegenwoordig zelden wordt geïmkerd, en 15 kleinere imkertuinen plus een grote imker-lestuin. Tuiniers en imkers beoefenen hun hobby in een paradijsje bij de stad, een park waar de stadsecoloog ook nog eens 80 verschillende vogelsoorten heeft waargenomen.

De feestdag rondom de jubilea op 6 juli was erg geslaagd. Zelden waren er zoveel mensen op het Nieuwe Bijenpark. Overal liepen mensen met potjes honing en zelfgemaakte kaarsen. In de buurt van het museum was het een geroezemoes van de meer dan 150 gasten. Regelmatig veel geklap voor de verschillende toespraken, 's avonds sfeervolle muziek en tussendoor steeds heerlijke zelfgemaakte hapjes. Naast de vele imkeractiviteiten als honing slingeren en een

demonstratie korfvlechten, was er ruime aandacht voor de rijke historie van het bijenpark. Oud filmmateriaal uit de periode 1920-1936, dat speciaal voor de jubilea was gerestaureerd, werd voor het eerst getoond. De historische 'stomme film' met live commentaar deed een groot historisch besef ontstaan en gaf velen en passant meer inzicht in het imkeren. Daarnaast werd Jan J. Bosma herdacht middels een mooie tentoonstelling van zijn veelzijdige werk.

Mede dankzij de belangenloze inzet van vele imkers en tuiniers is deze dag een groot succes geworden en een aanzet voor een hopelijk nog mooiere toekomst voor het imkeren in en om de hoofdstad en de unieke bijenparken.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met:
Danielle Kars (bestuurslid AVBB)
Thérèse Schwartzstraat 3b, 1073 JH Amsterdam
020-67 18 642, danilex@tomaatnet.nl

bijen

BIJENMARKT LEIDEN

Voor iedereen die natuur en milieu ter harte gaan

154 Steve Dulek, lid VBBN subvereniging Leiden

Bijenmarkten kennen vaak een lange traditie. De markt van Veenendaal bijvoorbeeld, een van de oudste in Europa, beleefde zijn oorsprong als zwermmarkt. Met de komst van de koninginnenteelt is echter de zwermmarkt haar bloeitijd al jaren voorbij. Hetzelfde geldt ook voor de laatzomerse honingmarkten. De laatste jaren wordt een bijenmarkt dan ook steeds vaker gecombineerd met bijvoorbeeld een braderie, een plantenbeurs of een andere 'groene' activiteit.

Op zaterdag 12 juni wordt in Leiden de jaarlijkse Milieu-Bijenmarkt gehouden, dit jaar maar liefst voor de 28^e keer. Deze markt trekt elk jaar weer vele duizenden bezoekers en heeft een eigen plaats verworven in de traditioneel in Leiden terugkerende evenementen. De combinatie met gratis toegang tot de Hortus Botanica, een Cactusbeurs en de 'Leidse Open Tuinendag', nu voor de tweede keer gezamenlijk georganiseerd, is een unieke en zeer geslaagde formule.

In bezoekerscentrum 'De Wintertuin' organiseert de vereniging Succulenta de jaarlijkse Cactusbeurs. Startpunt van de Leidse Dagblad Open Tuinendag is de Hortus waar de wandelroute langs verstopte tuinen in de Leidse binnenstad te verkrijgen is.

Een goede naam heeft de Milieu-Bijenmarkt vooral bij de velen die het behoud van onze natuur en de bescherming van het milieu ter harte gaan. Op de Milieu-Bijenmarkt 2004 presenteren zich evenals in voorgaande jaren de imkers uit Leiden en omgeving, samen met landelijk en regionaal werkzame natuur- en milieuverenigingen. Bijen zijn uiteraard alom tegenwoordig, maar toch ligt het accent niet op de handel in bijenvolken. De imkers willen in de eerste plaats vertellen over het wonderlijke leven van de honingbij en laten zien hoe zij met hun bijen omgaan. Niet voor niets heeft de organiserende Imkersvereniging Leiden e.o. als hoofddoelstelling de bevordering van de bijenteelt.

Het voor de markt beschikbaar gestelde terrein rond de Sterrenwacht is gelegen aan een van de mooiste Leidse grachten en grenst bovendien aan de oudste botanische tuin in ons land, de Hortus Botanicus. Tijdens de markt heeft u gratis toegang tot de Hortus, waar tevens een cactusbeurs plaatsvindt. De gehele dag treden artiesten op. Er spelen orkestjes en individuele muzikanten. Een poppenkastspeler weet de kinderen kostelijk te amuseren. Er worden demonstraties gegeven op velerlei gebied en ook aan de inwendige mens is gedacht o.a. via de verkoop van thee, koffie, mede, (honing-)koek en 'broodjes gezond'. Dit alles brengt zoveel leven en gezelligheid, dat u er uren kunt zoekbrengen. Wanneer u nog nooit op de Leidse Milieu-Bijenmarkt bent geweest, moet u er dit jaar beslist eens gaan kijken.

Bij gepraat (27)

Eric Blankert, voorzitter ABTB

Als een warme deken ervoer ik de goede sfeer en constructieve wijze waarop door de afdelingsvertegenwoordigers standpunten werden uitgewisseld in de algemene ledenvergadering van onze imkerbond die ik op 6 maart in Bornerbroek mocht leiden.

In een tijd waarin ik onder andere in mijn werk ervaar dat het mode schijnt te zijn met taalverruwing en opgepoetste standpunten het conflict te moeten aangaan, is dit een democratische verademing die ook door de vertegenwoordigers van de andere bonden werd opgemerkt. Het vorenstaande sterkt mij in de overtuiging dat we als imkerbond op de goede weg zijn en ik kijk met vertrouwen uit naar de resultaten van de ledenwerfactie waarvoor wij in de jaarvergadering goedkeuring kregen.

De jaarrekening 2003 en de begroting 2005 werden door de algemene ledenvergadering goedgekeurd. Het positieve exploitatiesaldo van 2003 wordt ingezet voor een ledenwerfactie in 2004. De contributie-afdracht voor 2005 inclusief €4,54 afdracht onderzoek PPO-Bijen is door de jaarvergadering vastgesteld op €20,- voor gewone leden en €10,- voor jeugdleden tot 18 jaar. Ter herinnering merkte de penningmeester op dat afdelingen hun activiteiten dienen aan te melden bij het secretariaat van de imkerbond indien men verzekerd wil zijn van de collectieve WA-dekking die afgesloten is bij Interpolis met de zuidelijke bonden.

Het voorstel om ter promotie van de imkerbond folders en vlaggen te drukken is aangenomen. De relatief lage kosten totaal ± €3.000,- zullen éénmalig uit de reserve worden gehaald. Het beleidsplan 2004-2006 werd goedgekeurd met de bemerking van enkele afdelingen dat blijvend getracht dient te worden samen te werken met de VBBN en deze imkerorganisatie uit te nodigen deel te nemen aan het overleg met onze en de andere imkerorganisaties.

Ten behoeve van de secretariaten van de afdelingen zijn nieuwe informatiemappen op de jaarvergadering uitgereikt. Alle leden worden opgeroepen van deze inhoud kennis te nemen omdat dit veel informatie bevat over de activiteiten van de imkerbond.

• Tijdens de algemene ledenvergadering werden op voordracht van de afdelingen niet alleen de jubilarissen gehuldigd met de gouden bondspeld maar ook de drijvende krachten die het mogelijk maken namelijk de echtgenotes. De heer Lubbers, in Rekken geboren, begon met het imkeren toen hij twaalf jaar oud was. Bij de oprichting van imkersbond ABTB in 1948 was hij oprichter van de afdeling Haaksbergen. In St. Isidorushoeve, zijn huidige woonplaats sinds 1950, heeft hij belangeloos zijn bijenstal ter beschikking gesteld voor cursisten waar hij samen met de heer Wieskamp nieuwe imkers de kneepjes van het imkervak bijbracht. De tweede jubilaris werd overvallen door de onderscheiding en wenste geen verdere vermelding.

Wij dienen te respecteren dat hij zijn prestaties liever niet vernoemd ziet, toch acht het bestuur het van belang actieve leden de eer te gunnen die ze toekomt.

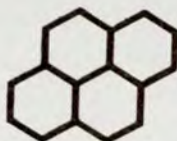
• Op 9 maart vond er een Federatieve bijeenkomst plaats met de Zuidelijk Bonden aangevuld met de ANI. Gesproken werd over o.a agenda Bedrijfsraadvergadering 29 maart, de gezamenlijke verzekeringen zuidelijke bonden, bijengezondheidszorg, instelling bestuivingscommissie en dergelijke. Dhr. Beekman, voorzitter van dit overleg, nam afscheid.

• Gaat u met u bijen reizen, zorg dan dat uw kasten voorzien zijn van duidelijke adresgegevens en een goede registratie van de verplaatsingen van uw bijen, dit in het belang van uw zelf en medeimkers. Naar wij hopen houden wij de kleine bijenkastkever buiten de deur. Mocht u deze kever signaleren dan bent u overeenkomstig de Europese richtlijnen verplicht hiervan melding te doen.

• Op zaterdag 20 maart vergaderde de LLTB. Over de goede band met de landbouworganisaties schreef ik al eerder. Opmerkelijk zijn de resultaten van biotoopverbetering door de inzaai van akkerranden en de verwachte uitbreiding van de koolzaadvelden van 1.000 naar 1.200 ha in Mergelland.

• De agenda van bijenactiviteiten is weer aardig gevuld: 4 april 'Kom in de Kas' in Gendt, jaarvergadering Bijenhoudersbond ZLTO, 19 april overleg besturen met redactie blad BIJEN, bijeenkomst bijengezondheidscoördinatoren, 15 mei open dag teelstation Schiermonnikenkoog, 19 juni uitstapje met ABTB in het kader van de bestuiving.

In volgende bijdrage wil ik u hiervan verslag doen.

Studiedag LLTB

De jaarlijkse studiedag van de LLTB zal worden gehouden op zaterdag 24 oktober 2004 in Venlo. Nadere informatie volgt

Jubilarissen VBBN Bergen op Zoom

J.M. Bastiaansen, lid VBBN Bergen op Zoom

Op de jaarvergadering van imkersvereniging 'De Bij-Moer' (afdeling Bergen op Zoom) werden dhr. De Vos uit Tholen en De Groen uit Poortvliet gehuldigd. Namens het hoofdbestuur ontving dhr. De Vos een speld

voor 25 jaar lidmaatschap en dhr. De Groen een gedenkplaat voor maar liefst vijftig jaar lidmaatschap.

Beide imkers zijn trouwe en gewaardeerde bezoekers van de verenigingsbijeenkomsten en kunnen tijdens deze bijeenkomsten, puttend uit hun jarenlange imkerervaring, de overige aanwezige imkers regelmatig op leuke anekdotes trakteren.

Zo kunnen we ons nog heel goed herinneren hoe De Vos, die zijn bijen op een volkstuinencomplex heeft staan, ons verhaalde over zijn afspraak met de overige volkstuinders dat als hij in de bijen werkt er een rode vlag gehesen wordt als waarschuwing niet te dichtbij te komen. Een prima veiligheidsmaatregel, vooral als onze kleine kamikazepiloten een beetje steeklustig zijn. Maar als je dan vergeet de vlag binnen te halen merk je pas goed dat die kleine beestjes net zo goed werken als een waakhond, want het was een aantal dagen opmerkelijk rustig in de volkstuintjes...

Toch mogen de volkstuinders blij zijn met de bijtjes, want ze zullen zeker bijdragen aan een goede bestuiving.

156

De Groen is direct na de watersnoodramp van 1953 begonnen met het houden van bijen. Dat hij door deze kleine diertjes gefascineerd werd en nog is blijkt wel uit zijn 50-jarig jubileum. Het met zijn imkervrienden gezellig samenzijn en het samen nuttigen van een wijntje na het imkeren (of was het imkeren voor het wijntje?) zal hier zeker aan bijgedragen hebben.

Hij heeft zijn bijen thuis staan en bracht ze vroeger naar velden met planten waarop veel honing was te halen, tot hij ontdekte dat zijn bijen thuis minstens zoveel honing haalden...

Wij hopen dat beide heren nog jarenlang hun voor de natuur zo belangrijke hobby mogen blijven beoefenen.

Nieuwe videofilm

Vanaf heden kunt u bij het secretariaat van de VBBN de videoband 'Käfer gegen Bienen', Lagebericht einer Invasion, lenen. Deze video gaat over de biologie van de Afrikaanse kever (de kleine kastkever) die in 1996 in Amerika voor opschudding zorgde en nu in Europa voor

problemen zorgt. Ook komt de relatie kever-bijen aan de orde en hoe men eventueel de kever kan bestrijden. De film duurt ongeveer 30 minuten en is Duitstalig.

Voor VBBN-leden is het lenen gratis, voor niet-VBBN'ers kost het lenen €2,50. Porto wordt bij iedereen in rekening gebracht.

Reserveren kan bij: Marga Canters, 0317-42 24 22 of E: redactie@vbbn.nl

Jaarvergadering 3 april 2004

Beste mensen, het bestuur van de Bond van bijenhouders ZLTO heeft gemeend mij een Koninklijke onderscheiding te moeten verlenen, onder andere voor de werkzaamheden die ik voor de Bijenhouderij heb verricht.

Het was voor mij een ware verrassing dat deze onderscheiding in de eerste plaats verleend is en dat de uitreiking plaatsvond in de Jaarvergadering van onze bond op 3 april. De onderscheiding, de manier van uitreiking en zeker niet op de laatste plaats de staande ovatie van de aanwezigen heeft mij diep geraakt.

Ik dank u allen, ook het bestuur en leden van de andere imkerorganisaties voor de medewerking die ik heb gevonden als voorzitter van De Bond van bijenhouders ZLTO. Natuurlijk was het niet altijd even gemakkelijk en verschillen we van mening, maar dat houdt de zaak levendig. Nogmaals hartelijk bedankt, ook namens mijn vrouw Annie, en we treffen elkaar nog wel op een Bijenmarkt of op onze studiedag.

Hoogachtend, *Jan Beekman*

bijen

FAMILIEBERICHTEN

Op 23 maart 2004 is plotseling overleden, onze collega-imker

LEENDERT (LEO) VAN DRIEL

in de leeftijd van 67 jaar.

Leo was een enthousiast imker en een toegewijd lid van onze vereniging. Hij heeft vele werkzaamheden verricht bij de totstandkoming van ons verenigingsgebouw. Tevens was hij honingkeurmeester en altijd bereid andere leden te helpen. Hij hoefde niet gevraagd te worden, zodra hij wist dat iemand hulp nodig had was hij paraat.

Wij zullen hem missen.

Wij wensen zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen heel veel sterkte toe bij het verwerken van dit verlies.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging Dordrecht e.o.

Kortingsbon

Op vertoon van deze bon krijgt u op de entree een korting van € 3,- per persoon (max. 4 personen).

Normale entree: volwassenen	€ 11,00
65+	€ 10,00
kinderen van 3 tot 11 jaar	€ 9,00
kinderen 0 t/m 2 jaar gratis	

Deze bon is geldig tot 31 december 2004.
(Niet in combinatie met andere acties).